

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

**ROZVÍJENÍ RYTMICKÉHO CÍTĚNÍ
V MATEŘSKÉ ŠKOLE**

Vedoucí bakalářské práce:
PaedDr. Alena Váchová

Vypracovala:
Milada Kokšteinová

České Budějovice, 2013

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci na téma Rozvíjení rytmického cítění v mateřské škole jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucí bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou všechny citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b č. 111/1998 Sb. V platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. Zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 28. března 2013

.....
Podpis

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucí bakalářské práce PeadDr. Aleně Váchové

za cenné rady, náměty a připomínky, lidský přístup a metodické vedení práce.

Děkuji Mgr. Tatjaně Tláskalové za výborné rady pramenící z dlouholeté praxe
v ZUMŠ.

Děkuji MŠ Husinec za možnost realizace programu

a dětem za jejich bezprostřednost a radostnou spolupráci.

MOTTO:

Hudba nejpřirozenější nám jest; jak se na svět dostáváme, hned písničku, pád rajský připomínající, zpíváme: A, á, é! Kvílení, pravím, a pláč nejprvnější naše muzika jest...

(Jan Ámos Komenský, Informatorium školy mateřské)

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá otázkou rozvoje rytmického cítění u dětí v mateřské škole. Teoretická část se zaměřuje na vysvětlení pojmu rytmus a rytmické cítění. Rytmus je zde popsán jako součást každodenního lidského života i historie lidského rodu. Následuje vývoj rytmického cítění u dítěte předškolního věku a možnosti jeho podpory, pedagogické hodnocení výsledků vzdělávání a sebereflexe učitelky. V praktické části je vytvořen tříměsíční program rozvoje rytmického cítění pro děti 5 až 6 leté, vyhodnocena jeho realizace a podán návrh opatření pro optimalizaci programu. Na přiložené videonahrávce je zdokumentována ukázka z programu rytmického cítění.

Klíčová slova: rytmus, rytmické cítění, rozvoj rytmického cítění, pedagogická evaluace, mateřská škola

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with the topic of developing rhythmic awareness by children at nursery school. The theoretical part explains the terms rhythm and rhythmic awareness. The rhythm is described as a part of everyday human life and history of mankind. Then, developing rhythmic awareness by pre-school children and possibilities of its support, pedagogical evaluation of education results and self-reflexion are clarified. The practical part shows an example of a three-month developing rhythmic awareness programme for children aged 5-6, the implementation of this programme is evaluated and a motion to measures for the programme optimization is made. A presentation of the rhythmic awareness programme is documented on the attached video.

Key words: rhythm, rhythmic awareness, developing rhythmic awareness, pedagogical evaluation, nursery school

OBSAH

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 RYTMUS	9
1.1 RYTMUS JAKO HUDEBNĚ VYJADŘOVACÍ PROSTŘEDEK	9
1.2 RYTMUS V ŽIVOTĚ ČLOVĚKA	10
1.2.1 <i>Biologická stránka</i>	10
1.2.2 <i>Psychologická stránka</i>	11
1.2.3 <i>Sociální stránka</i>	13
1.3 HUDBA A RYTMUS V DĚJINÁCH LIDSTVA A JEHO VÝZNAM PRO RŮZNÉ KULTURY	14
2 HUDEBNÍ VÝVOJ DÍTĚTE.....	18
2.1 SOUVISLOST HUDEBNÍCH SCHOPNOSTÍ A DOVEDNOSTÍ	18
2.1.1 <i>Rytmičké cítění</i>	18
2.2 SPECIFIKA HUDEBNÍHO VÝVOJE V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU.....	20
2.2.1 <i>Rozvoj rytmického cítění v předškolním věku</i>	21
3 ROZVÍJENÍ RYTMICKÉHO CÍTĚNÍ V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU.....	23
3.1 HUDEBNĚ POHYBOVÁ VÝCHOVA	23
3.2 VYUŽITÍ ŘEČI, POEZIE A PÍSNĚ	24
3.3 VYUŽITÍ ORFFOVA INSTRUMENTÁŘE V MŠ	25
3.4 RYTMUS V MATEŘSKÉ ŠKOLE	25
3.5 ROLE UČITELKY A JEJÍ PŘÍPRAVA NA HUDEBNÍ AKTIVITY	26
4. HODNOCENÍ PEDAGOGICKÉHO PROCESU V MATEŘSKÉ ŠKOLE	27
4.1 POSUZOVÁNÍ VÝSLEDKŮ VZDĚLÁVÁNÍ U DĚTÍ	28
4.2 SEBEREFLEXE UČITELKY	29
5 PRAKTICKÁ ČÁST	30
5.1 PROGRAM ROZVÍJENÍ RYTMICKÉHO CÍTĚNÍ.....	31
5.2 PŘÍPRAVA NA EVALUAČNÍ ŠETŘENÍ	45
5.3 EVALUAČNÍ ZPRÁVA.....	47
5.3.1 <i>Oblast 1 - Průběh vzdělávacího programu</i>	47

5. 3. 2 Oblast 2 - Program rozvoje rytmického cítění	54
5. 3. 3 Oblast 3 - Návrh opatření pro optimalizaci programu	60
5. 3. 4 Oblast 4 - Sebereflexe.....	61
ZÁVĚR	64
SEZNAM POUŽITÉ A CITOVANÉ LITERATURY	66

ÚVOD

„Rytmus, pravidelné střídání uvolnění a napětí, je jedním ze základních projevů hudby a života vůbec. Rytmičky tep srdce, střídání nádechu a výdechu i pravidelná peristaltika nás udržují naživu. Svě rytmy má i mozková aktivita. Naše tělo je řízeno biorytmy, které souvisejí s klokotáním hvězd. A tak všechno, včetně našeho běžného jednání, má svůj rytmus.“¹

Rytmus a hudba nás provází celým naším životem. Již v prenatálním období jsme schopni od třetího měsíce vývoje slyšet. A právě prvním zvukem, který vnímáme je tlukot matčina srdce, jeho pravidelný rytmus. Narodila jsem se do rodiny, jež bere literaturu, poezii a hudbu jako součást každodenního života. Právě odtud tedy pramení můj zájem o toto téma. Většinu života v mateřské a základní škole jsem prožila v doprovodu umělecké školy, tedy hry na zobcovou, příčnou flétnu a bicí, sborového zpěvu a tance. Můj zájem pokračuje i v současnosti, kdy chci mé zkušenosti zprostředkovávat dětem v mateřské škole, aby si i ony vytvořily kladný vztah ke kultuře.

V teoretické části se bakalářská práce zabývá rytmem v rovině historické, kde je jasně zdůrazněn význam rytmu pro různé kultury a život lidí po staletí. Dále v rovině bio-psycho-sociální, protože rytmus provází všechny z nás, každý den, po celý život. V rovině hudebně pohybové podtrhneme význam rytmu pro pohyb a motoriku člověka. Neopomeneme také vývoj hudebnosti člověka, se zaměřením především na předškolní věk a jeho specifika. Závěrem charakterizujeme evaluační techniky – hodnocení pedagogického procesu, výsledků vzdělávání a sebereflexi učitelky.

V praktické části se práce věnuje vytvoření tříměsíčního programu rozvoje rytmického citění v mateřské škole a jeho aplikaci. Následně pak bude program evaluován a navržena jeho optimalizace.

Pokud si děti již ve školce vybudují cit pro rytmus, bude jim napomáhat v průběhu celého života.

---

¹ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2011, 246 s. ISBN 978-80-7367-928-6., str. 41

TEORETICKÁ ČÁST

1 RYTMUS

Na rytmus lze pohlížet z mnoha hledisek. Z pojetí psychologa Jeana Piageta, který tvrdí „že hudební rytmy jsou tou nejintuitivnější z časových metrik, jež se nám určitě nevnutila zvenčí“² vyčteme první hledisko. Propojenost rytmu a času. I v hudebním slovníku je rytmus definován ve spojitosti s časem. Tedy pravidelné střídání a opakování jevů či dějů v dané časové následnosti.³

Ve slovníku Merriam-Webster nalezneme pět náhledů na rytmus, který spojuje střídání dvou rozdílných prvků v určitém časovém sledu. Rytmus jako a) pohyb, činnost či jednání, charakteristické automatickým pravidelným opakováním přízvuku a jeho střídání s protikladem, b) vliv řazeného a střídajícího pohybu v hudebním, výtvarném či literárním díle, c) biologické periodické změny v jakémkoli živém organismu, d) střídání dob těžkých a lehkých, v rámci určitého metra, e) opakované střídání slabik a slov v metrických jednotkách (slokách, stopách).⁴

1.1 Rytmus jako hudebně vyjadřovací prostředek

Lišková⁵ uvádí, že rytmus společně s metrem, tempem, melodií, pulsem a dynamikou nazýváme hudebně vyjadřovacími prostředky. Na to navazují Zezula, Kurková a Budík⁶, a definují rytmus jako sled tónů různých délek na pozadí metra. Nejpřirozenější formou vyjádření rytmu je chůze. Neoddělitelnou součástí rytmu je metrum a tempo. Metrum jsou pravidelně se střídající přízvuchné (těžké) a nepřízvuchné (lehké) doby v taktu. V jednodušších skladbách jsou rytmus a metrum totožné – *Zlatá brána, Ovčáci...* Tempo je stupeň rychlosti písně. Písně můžeme podle tempa dělit na taneční, ukolébavky, pochod apod. Pomalá tempa jsou grave, largo, lento. Rychlá pak allegro, presto, prestissimo. Tempo určuje i charakter hudby. Puls je pravidelný sled počítacích dob. Melodie písně osahuje různé výškové vztahy v tónice. Dynamikou

²SOKOL, Jan. *Čas a rytmus*. 2., rozš. vyd. Praha: Oikoymenh, 2004, 332 s. Oikúmené, sv. 103. ISBN 80-729-8123-4. str. 255.

³Srov. VYSLOUŽIL, Jiří. *Hudební slovník pro každého*. 1. vyd. Vizovice: Lipa--A.J. Rychlík, 1995-1998, 2 v. ISBN 80860932392 str. 254.

⁴Srov. SOKOL, Jan. *Čas a rytmus*. 2., rozš. vyd. Praha: Oikoymenh, 2004, 332 s. Oikúmené, sv. 103. ISBN 80-729-8123-4. str. 256.

⁵Srov. LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební činnosti pro předškolní vzdělávání*. Praha: Raabe, c2006, 165 s. ISBN 80-863-0726-3. str. 77.

⁶Srov. ZEZULA, Jiří, Libuše KURKOVÁ a Jan BUDÍK. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha, 1987, 392 s. Učebnice pro střední školy, 15-08-15/1.

se rozumí síla zvuku (forte - silně/nahlas, fortissimo - velmi nahlas, piano – potichu, pianissimo – velmi potichu, mezzoforte – středně silně).

Všechny hudebně vyjadřovací prostředky ve své součinnosti určují charakter dané písně. Například polka je tanec v pravidelném rytmu 2/4 taktu. Kdy hrajeme *mf* (mezzoforte), tempo je rychlejší allegro, setkáme se také s označením v notovém zápisu *vesele*. Pokud při hraní, zpívání nebo tanci vezmeme v potaz všechny výrazové prvky, bude skladba kompletní, tak jak ji autor složil.

1.2 Rytmus v životě člověka

1.2.1 Biologická stránka

Vlastimil Marek⁷ upozorňuje na vnímání plodu v prenatálním období života, kdy sluch je rozvinut již ve třetím měsíci vývoje. Dále uvádí, že je dítě schopno rozeznat rytmus již ve čtyřech měsících po narození. Zajímavostí, kterou zmiňuje, jsou praktiky indiánských kmenů, kde prvním zvukovým vjemem, které novorozeně slyší, je hra bubnu v rytmu matčina srdce. Z toho si vzali příklad i v současných porodnicích a před spaním či na uklidnění pouští dětem nahrávku matčina srdce.

Vysloužil⁸ popisuje rytmus jako tělesnou funkci, která je neovlivnitelná lidskou vůlí. Sokol⁹ popisuje biologické rytmy podrobněji. Rytmus stahů srdce zdravého člověka je kolem 60 tepů za minutu. To nám samo o sobě nic neřekne, ale rytmický popis ano. V lékařství se stal důležitou diagnostickou metodou. Marquet zjistil, že děti mají puls tří až čtyřdobý, dospělý člověk má puls pětidobý, ve stáří se však může zrychlit na šest až dvanáct dob. Současná biologie a farmacie se intenzivně věnuje organickým rytům, dává ovšem přednost rytům prostě měřitelným, denním (cirkadiálním). Poznatky využívá zejména v léčbě pomocí chemoterapie, kdy účinnost léků je přímo úměrná denní době, kdy byly podány.¹⁰

---

⁷Srov. MAREK, Vlastimil. *Tajné dějiny hudby: zvuk a ticho jako stav vědomí*. Praha: Eminent, c2000, 214 s. ISBN 80-728-1037-5. Str. 20.

⁸ Srov. VYSLOUŽIL, Jiří. *Hudební slovník pro každého*. 1. vyd. Vizovice: Lipa--A.J. Rychlík, 1995-1998, 2 v. ISBN 80860932392.

⁹Srov. SOKOL, Jan. *Čas a rytmus*. 2., rozš. vyd. Praha: Oikoymenh, 2004, 332 s. Oikúmené, sv. 103. ISBN 80-729-8123-4. str. 264.

¹⁰Srov. SOKOL, Jan. *Čas a rytmus*. 2., rozš. vyd. Praha: Oikoymenh, 2004, 332 s. Oikúmené, sv. 103. ISBN 80-729-8123-4. str. 265.

Podle Marka mají všechny orgány lidského těla svůj rytmus, „*jsme chodícím komplexem rytmů*.“¹¹ Obecně se ví, že srdeční tep, dech i mozkové vlny mají svůj rytmus. Můžeme jít ale do větších podrobností lidské fyziologie a zjistíme, že všechny orgány lidského těla pracují v rytmech. Například v trávicí soustavě se žaludek stahuje každé tři minuty, tlusté a tenké střevo se vlnovitě stáhne každou minutu. Celkové trávení tedy podléhá rytmům. V soustavě žláz s vnitřní sekrecí můžeme také objevit pravidelné rytmy při vylučování hormonů do krevního oběhu. Tyto rytmy se mohou měnit v závislosti na ročních obdobích či denních rytmech.¹²

Známa je perioda rytmů denních, trvající 24 hodin, periodické biorytmy fyzické probíhající během 24 dnů, emoční v délce 28 dní a intelektuálních opakující se po 32 dnech. Ovlivňují nás i rytmy ročních období, kdy v létě máme výrazně rychlejší tep srdce než v zimě. Rytmem vše začíná a také končí. Když dochází k oplodnění vajíčka, od prvního okamžiku rytmicky pulzuje, tento rytmus se pak stane srdcem. Rytmus srdce končí až smrtí.¹³

Každý člověk nevědomě produkuje škálu velmi rychlých a krátkých pohybů. Jsou krátké pouze desetiny vteřiny. Nezaznamenává je u sebe ani u ostatních, přesto jsou ve zpomalené filmové nahrávce je zřetelně vidět. Děti rytmicky souzní se svými matkami. Každá jednotlivá rodina žije vlastním rytmem. I partneři z rozdílných typů rodin po čase synchronizují své rytmy.¹⁴

1.2.2 Psychologická stránka

Psychologickou podstatu hudebního rytmu a jeho prožívání označujeme jako rytmické cítění nebo smysl pro rytmus.

---

¹¹MAREK, Vlastimil. *Tajné dějiny hudby: zvuk a ticho jako stav vědomí*. Praha: Eminent, c2000, 214 s. ISBN 80-728-1037-5. Str. 136.

¹² Srov. NOVOTNÝ, Ivan a Michal HRUŠKA. *Biologie člověka: [pro gymnázia]*. 4., rozš. a upr. vyd. Praha: Fortuna, 2007, 239 s. ISBN 978-80-7373-007-9.

¹³Srov. MAREK, Vlastimil. *Tajné dějiny hudby: zvuk a ticho jako stav vědomí*. Praha: Eminent, c2000, 214 s. ISBN 80-728-1037-5. Str. 138.

¹⁴Srov. MAREK, Vlastimil. *Tajné dějiny hudby: zvuk a ticho jako stav vědomí*. Praha: Eminent, c2000, 214 s. ISBN 80-728-1037-5. Str. 138.

Sedlák¹⁵ zdůrazňuje vztah rytmu a času nebo vazba času a hudby. Hudba byla vždy řazena mezi časová umění. Čas a prostor jsou stavebním kamenem pro existenci hmoty. Ta se vyznačuje mnohotvárným pohybem uskutečněným ve fyzikálním tedy měřitelném čase. Hudební čas se v tomto astronomickém čase uskutečňuje, ale není s ním totožný. Můžeme ho nazvat prožitkovým čili neměřitelným. Hudební čas se skládá ze dvou složek – složky fyzikální, kterou je opakující se pohyb chvějícího se tělesa, a psychologické, jež je procesem vnímání a zpracování fyzikálního pohybu. Podstatu hudebního času můžeme vyjádřit již zmíněnými pojmy rytmus, metrum, puls, tempo. Významnou vlastností hudby je její existence ve dvou časech, v čase reálném a fyzikálním.

Psychologická bádání jednohlasně potvrzují, že rytmické cítění není pouhým sluchovým zpracováním časového plynutí hudby, ale je doprovázeno, především v raných vývojových stádiích jedince, pohybovými reakcemi organismu. Psychofyziologický základ rytmu je motorický. V návaznosti na metricko-rytmické členění skladby jsou podvědomě inervovány posluchačovy svaly, a on vnímá tendenci vytvářet pohyby odpovídající jejímu charakteru. Pohyby mohou být vnitřní nebo vnější. Vnitřní pohyby jsou méně kontrolovatelné. Patří mezi ně stahy svalů hrudního koše, bránice, napínačů a svěračů hlasivek, zrychlené dýchání, větší sekrece žláz. Do vnějších zjevných projevů zařadíme rytmické podupávání nohou, vyťukávání rytmu prsty ruky, celkové pohyby končetin či hlavy, trupu, ale také očních víček. Velmi obvyklé a časté jsou tyto hudební pohybové reakce u dětí, které naznačují taneční kroky, vytleskávají přirozeně rytmus a i výraz v obličeji vypovídá o rytmickém prožitku.¹⁶ Sluchově motorická aktivita je podmínkou rytmického vnímání a prožívání. Psychologická zkoumání ukázala, že stěžejní složkou je složka metrická, zakládající se na opakování se přízvukných a nepřízvukných dob. Splňuje podmínku pravidelnosti a předvídatelnosti. Náš organismus odpovídá na metrickou pulsaci prvotně motorickou reakcí.¹⁷

---

¹⁵Srov. SEDLÁK, František. *Psychologie hudebních schopností a dovedností: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. 1. vyd. Praha: Supraphon, 1989, 258 p. Učebnice pro vysoké školy. ISBN 80-705-8073-9.

¹⁶ Srov. SEDLÁK, František. *Psychologie hudebních schopností a dovedností: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. 1. vyd. Praha: Supraphon, 1989, 258 p. Učebnice pro vysoké školy. ISBN 80-705-8073-9.

¹⁷Srov. SEDLÁK, František. *Základy hudební psychologie: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. Učebnice pro vysoké školy. ISBN 80-042-0587-9.

Za pomoci hudby a muzikoterapie můžeme dětem pomoci od různých forem neuróz, psychicky podmíněných pohybových defektů. Při logopedické péči je to účinný nástroj k minimalizaci koktavosti a jiných vad řeči, dyslektického čtení. Výborným pomocníkem je nám při vývojové opožděnosti dítěte.¹⁸

1.2.3 Sociální stránka

Důležitým znakem rytmu je komunikační, dalo by se říci společenská kolektivní povaha. Rytmika strhuje. E. Carpentier píše, že „*rytmus sám vyvolává představu jdoucí skupiny, slavnosti; jako by zde samo lidství, od nás oddělené pravidly zvuků a přízvuků, rytmem ožívalo a dávalo se do pohybu.*“¹⁹Rytmus budí pocit bezprostředního společenství. Dokáže stmelit dohromady, strhnout společnost jednat jednotně, společně v zájmu jednoho cíle. K. Bücher dává rytmus do spojitosti s kolektivní prací. Antropologie 20. století však ukázala, že kolektivní práce není pro společnost tak stěžejní jak se udávalo v 19. století. Dnes se proto kolektivní rytmy dávají do souvislosti spíše se střídáním všedních a slavnostních dnů a tedy s tancem a hudbou. Rytmus můžeme ale objevit bohužel i ve společenských skupinách jako prvek kolektivní síly, respektive agresivity.

Současná „hlasitá“ masová hudba nabízí lidem možnost sounáležitosti v kolektivním tanci, oproštění se na okamžik od vlastní individuality. Schopnosti rytmu sjednotit společenství a poskytovat dojem „společné síly“ využívají jak v armádách, tak v masových hnutích. Rytmus nabízí kolektivní vyžití pohybové, především však emocionální. Rytmus nevyžaduje od lidí múzické umění, ba naopak uplatní se i v prostředí zcela amúzickém, například rytmickým potleskem nebo skandováním. Tohoto významného stmelovacího prvku si byli vědomi už dávno v historii, zejména ve středověku. Církev se v této době záměrně vyhýbala hudbě s výrazným rytmem.²⁰

---

¹⁸Srov. MAREK, Vlastimil. *Tajné dějiny hudby: zvuk a ticho jako stav vědomí*. Praha: Eminent, c2000, 214 s. ISBN 80-728-1037-5. Str. 23.

¹⁹SOKOL, Jan. *Čas a rytmus*. 2., rozš. vyd. Praha: Oikoymenh, 2004, 332 s. Oikúmené, sv. 103. ISBN 80-729-8123-4. str. 264.

²⁰Srov. SOKOL, Jan. *Čas a rytmus*. 2., rozš. vyd. Praha: Oikoymenh, 2004, 332 s. Oikúmené, sv. 103. ISBN 80-729-8123-4. str. 264.

1.3 Hudba a rytmus v dějinách lidstva a jeho význam pro různé kultury

Pravěk

Čtyřicet tisíc let před naším letopočtem lidé pravěkých kultur vyráběli rytmické nástroje z kamenů, kostí, dřeva či slitin kovů. Hlavním článkem jejich hudby nebyla melodie, která se stávala ze dvou až tří tónů, nýbrž rytmus.²¹ Pomocí hudby si lidé snažili naklonit přízeň bohů, zajistit úspěšný lov, vyvolat příznivé počasí, odvrátit nemoci od svého kmene a přivolat plodnost žen. Prostřednictvím hudby magie a rituálů promlouvali s duchy zemřelých. Při tomto zaklínání či léčení hlavní rytmus písňe vytvářeli poměrně prostým způsobem. Například tlukotem holí do kmene dutého stromu nebo do kamene.²² Měnili přitom však intenzitu, dynamiku a tempo, čímž ještě umocňovali magický vliv. Zpěv obsahoval výrazově působící slova a rytmus úderů, dynamiku. Tempo zpěvu strhávalo ostatní k živelnému pohybovému projevu. Základním stavebním kamenem je rytmus s tancem. Pasivní posluchači neexistují, zpívají a tančí všichni. Opakující se krátké rytmické intervaly ve spojení s tancem vyvolávaly pocity euforie, až extáze, stav mysli mezi božstvím a lidstvím, kdy začínají působit magické síly. Pro indiánské kmeny byly rituály nejen magická síla, ale taktéž i zdroj skvělé zábavy. Přírodní národy neoddělovaly tak striktně, jako to děláme my, prvky zábavy a hry, od vážných témat běžného dne.²³

Starověk

Nejvýznamnějšími starověkými státy byly Indie, Čína, Mezopotámie, Egypt, Palestina. Tyto kultury pak zásadně ovlivnily Řím a Řecko. Indie a Čína vyvinula velmi specifické stupnice, jejich melodie je složitá. Avšak indický zpěv se tímto základem řídí i v současnosti. Významným rytmickým nástrojem je zde mu-jo – obřadní buben. Hlavní úloha hudby egyptské byla sloužit náboženským účelům. Rytmická hudba se zde používala při pobízení otroků k lepší práci. V antickém Řecku a Římě vznikala velmi

---

²¹ Srov. NAVRÁTIL, Miloš. *Dějiny hudby: přehled evropských dějin hudby*. [2. vyd., upr. a dopl.]. Olomouc: Votobia, 2003, 367 s. ISBN 80-722-0143-3.

²² Srov. SMOLKA, Jaroslav. *Dějiny hudby*. Vyd. 1. Brno: Togga, 2001, 657 s. ISBN 80-902-9120-1.

²³ Srov. MAREK, Vlastimil. *Tajné dějiny hudby: zvuk a ticho jako stav vědomí*. Praha: Eminent, c2000, 214 s. ISBN 80-728-1037-5. Str. 138.

rozsáhlá melodická díla určené pro zábavu či divadlo, doprovázená lyrou či píšťalou. K vojenským účelům sloužily v hudbě bicí popřípadě plechové nástroje.

Hudbou se zabývali v této době i myslitelé jako byl Pythagoras, Platon, Aristoteles.²⁴ U Aristotela se setkáváme s pojmem hudební katarze. Je to forma uvolnění a odplavení zátěžových faktorů za doprovodu emocí zapříčiněných hudbou. Důležité je podle něj hudbu poslouchat.²⁵ Platon upřednostňuje morální význam hudby ve vzdělávání a výchově a její profylaktickou funkci, „*neboť veškeren život člověka potřebuje rytmu a harmonie.*“²⁶ V Řecku měla hudba víc než estetickou hodnotu, hodnotu etickou.

Středověk

Ve středověku se objevují druhy zpěvů jako chanson (milostná píseň), balada (taneční píseň), plankty (nářky nad úmrtím hrdiny), pastorely (pastýřské zpěvy), serenády (večerní písně), politické (mravoučné zpěvy). Rytmus se řídí metrem textů. Písně jsou doprovázené rozmanitými druhy bicích, zvonkoher, kastanět. V náboženském rozměru písně se objevuje gregoriánský chorál. Jednohlasný zpěv písně i rytmus vychází z přirozeného pohybu slova, je nemetrizovaný. Zápis not tzv. neumová notace zaznamenává podle čárek pouze přibližnou melodii písně. Písně se nacvičovali z paměti.²⁷ Každá generace je zpívala další, jedině tak se daly uchovat. Pomáhaly i tradice – májové zpěvy, svatojánské zpěvy apod. Z dochovaných písemných pramenů nelze vyčíst parametry hudby jako je rytmus, tempo, dynamika.

V období Notre Dame (1150-1250) vznikl termín modální rytmička. „*Postupně byl zpracován systém rytmiky, který umožňoval přesnou koordinaci dvou a více hlasů. Modální rytmus spočíval v opakování určitých vzorců – kombinací dlouhých a krátkých hodnot (longa, brevis). Určitá kombinace se nazývala modus.*“²⁸ Období Ars nova ve Francii (1320-1380) přineslo revizi rytmického systému. Dospělo se k „*formulaci*

---

²⁴ Srov. NAVRÁTIL, Miloš. *Dějiny hudby: přehled evropských dějin hudby*. [2. vyd., upr. a dopl.]. Olomouc: Votobia, 2003, 367 s. ISBN 80-722-0143-3. str. 30.

²⁵ Srov. SOKOL, Jan. *Čas a rytmus*. 2., rozš. vyd. Praha: Oikomenh, 2004, 332 s. Oikúmené, sv. 103. ISBN 80-729-8123-4. str. 257.

²⁶ SOKOL, Jan. *Čas a rytmus*. 2., rozš. vyd. Praha: Oikomenh, 2004, 332 s. Oikúmené, sv. 103. ISBN 80-729-8123-4. str. 257.

²⁷ Srov. SMOLKA, Jaroslav. *Dějiny hudby*. Vyd. 1. Brno: Togga, 2001, 657 s. ISBN 80-902-9120-1. str. 53.

²⁸ SMOLKA, Jaroslav. *Dějiny hudby*. Vyd. 1. Brno: Togga, 2001, 657 s. ISBN 80-902-9120-1. str. 81.

*rytmických a metrických možností, které prakticky nebyly předstiženy až do poloviny 20. století.*²⁹

Baroko

V Baroku se paralelně vyvíjely dvě vrstvy časového členění. Metrum dávalo základ pravidelnosti a vytvářelo rastr písně, do kterého se vpisoval rytmus, jež byl nepravidelný a různorodý. Oživila se tím skladba a změnilo frázování.³⁰ Skladatelé značně využívali i rytmických nepravidelností jako jsou trioly, kvintoly, synkopy, hemioly, tečkovaný rytmus, tzv. lombardský rytmus. Rytmico-metrický systém této doby umožnil vznik mnoha nových tanců, jež byly vytvářeny na základě rytmických figur. Z baroka je znám také pojem ametrické hudby, tedy hudby s volným rytmem bez pravidelné metrické pulsace: recitativ.³¹ Recitativ se hojně používal v opeře, protože umožňoval vytvořit prožitek emocí, vášně, lásky či nenávisti.

Klasicismus

*„Rytmus se stává v klasicismu spolutvůrcem výrazu. Od počátku se diferencuje, stává se pestřejším, v rámci pravidelného metra jsou uplatňovány jemné rytmické prvky – synkopy, trioly, duoly, tečkovaný rytmus, rytmus obráceně tečkovaný neboli lombardský.“*³² Vrchní hlas v klasicismu je vždy rytmicky nejpestřejší a je nositelem hlavní melodie. Rytmika vždy zachovává principy symetrie a periodicity.

Hudba v 19. Století

V raném romantismu byla co největší snaha o vyjádření emocí pomocí hudby. Hudba byla považována za nejvýznamnější obor v umění. Rytmus byl tvořen tečkovanými rytmy a triolami, ale také složitým nepravidelným pohybem. V hudbě rozvinutého romantismu se zřetelně objevují nacionální tendence. Je zde výrazná i vazba na folklór, kde se vyskytují i prvky realismu.

---

²⁹SMOLKA, Jaroslav. *Dějiny hudby*. Vyd. 1. Brno: Togga, 2001, 657 s. ISBN 80-902-9120-1. str. 87.

³⁰Srov. SMOLKA, Jaroslav. *Dějiny hudby*. Vyd. 1. Brno: Togga, 2001, 657 s. ISBN 80-902-9120-1. str. 198.

³¹ Srov. SMOLKA, Jaroslav. *Dějiny hudby*. Vyd. 1. Brno: Togga, 2001, 657 s. ISBN 80-902-9120-1. str. 198.

³²SMOLKA, Jaroslav. *Dějiny hudby*. Vyd. 1. Brno: Togga, 2001, 657 s. ISBN 80-902-9120-1. str. 294.

Hudba 20. století

Na začátku 20. století se v hudbě opustila představa souměrného rytmu. Rytmus byl nadále jen proud, část hudebního projevu. Pozoruhodné je zjištění, že hudba lidová a později hudba populární či masová tento čin nikdy neudělala a právě naopak, navzdory rozvolnění tempa, ona trvala na rytmičnosti. Pestrost rytmiky vnesly jako soul a jazz.

2 HUDEBNÍ VÝVOJ DÍTĚTE

2.1 Souvislost hudebních schopností a dovedností

Všechny děti mají vrozené dispozice k tomu, aby získaly vztah k hudbě. Během života si osvojí dovednosti, které jim umožní hudební činnost. Hudebnost je termín, který označuje úroveň hudebních schopností. K vykonávání prvotních hudebních činností v MŠ musíme rozvíjet především schopnosti související s hudebním sluchem. Smysl pro tonalitu, schopnosti rytmické, a systematicky rozvíjet schopnost hudebních představ. Tyto schopnosti a jejich součinnost se stává podmínkou jakékoli hudební činnosti³³

Z hudební schopnosti, která je obecná, vycházejí konkrétní hudební dovednosti. Například hudební sluch jako schopnost dává příležitost osvojit si dovednosti pěvecké, reprodukční, instrumentální aj. Můžeme tedy říci, že dovednost je úžeji vymezený pojem, který se váže ke konkrétnímu hudebnímu úkonu.³⁴

2.1.1 Rytmické cítění

„Rytmické cítění můžeme považovat za schopnost vnímat a prožívat emociální výraz časového průběhu hudby (rytmu, metra, pulsu) a reagovat na něj též motoricky.“³⁵ Rytmické cítění vychází ze součinnosti sluchových a motorických center. Pokud píseň správně slyšíme, dokážeme na ni i rytmicky reagovat. Ze schopností rytmických vycházejí dovednosti, reprodukční, taneční, motorické, pěvecké. Rytmické cítění je pojem velmi úzce definovaný. Nevystihuje přesně hloubku a složitost hudebního rytmu. Prožívání je umožněno hudebně sluchovými schopnostmi, ale uplatňují se zde i složky motorické. Abychom obsáhli hudební rytmus, rozvíjíme

---

³³Srov. ZEŽULA, Jiří, Libuše KURKOVÁ a Jan BUDÍK. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha, 1987, 392 s. Učebnice pro střední školy, 15-08-15/1. str. 17.

³⁴Srov. SEDLÁK, František. *Hudební vývoj dítěte*. Praha: Supraphon, 1974.

³⁵SEDLÁK, František. *Základy hudební psychologie: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. Učebnice pro vysoké školy. ISBN 80-042-0587-9.

rytmické cítění společně s ostatními prostředky podmiňujícími časové členění písně, hudby. Tedy metrum, puls, hybnost, tempo.³⁶

Rytmičké cítění se v dětech rozvíjí díky hudebním činnostem, hudebně pohybovým hrám, cvičení s hudbou, hrou na tělo. „Pro hudebně pedagogickou práci je důležité vědět, že smysl pro rytmus má – alespoň do určité míry – téměř každý člověk, avšak výchova rytmického cítění je obtížnější, než je tomu u jiných hudebních schopností.“³⁷

Sedlák uvádí faktory, které jsou významné pro rozvoj všech hudebních schopností a následně dovedností.

Motivace

Motivační základnou je optimální psychický stav spolu s potřebou učit se. Dítě rádo zkoumá a objevuje nové věci. Lákají ho hračky vyvolávající zvuk. Ve starším věku navazuje potřeba realizovat a vyjádřit se hudbou. Dítě je v prvopočátcích motivováno svou spontaneitou. Jakmile se ale dostává pod vedení pedagoga, který vyžaduje cvik a disciplínu, tato motivace brzo mizí a může se však proměnit až v nechuť k hudebním činnostem.

Opakování

Obzvláště v hudbě platí pravidlo, že bez opakování nelze dosáhnout trvalých dovedností, které vedou ke zlepšování a k výtouženému cíli. Opakování musí být aktivní, radostné a tvořivé. Dítě touží po kladné zpětné vazbě, kterou musí dostávat. Je na místě zmínit i časové rozdělení. Pokud dovednost potřebuje dlouhodobé opakování, je třeba ho členit do kratších časových úseků.

---

³⁶Srov. SEDLÁK, František. *Základy hudební psychologie: učebnice pro studenty pedagogických fakult.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. Učebnice pro vysoké školy. ISBN 80-042-0587-9.

³⁷ZEZULA, Jiří, Libuše KURKOVÁ a Jan BUDÍK. *Hudební výchova v mateřské škole.* Pracha, 1987, 392 s. Učebnice pro střední školy, 15-08-15/1. str. 29.

Automatizace

Pokud se dílčí úkony opakováním a cvikem spojí a jsou prováděny nevědomě ale přesně, mluvíme o automatizaci. Holec hovoří např. o nutnosti v předškolním věku automatizovat návyk správného postoje při zpěvu či tvoření tónu.³⁸

Anticipace

Je též výsledkem cviku. „Umožňuje vnímání souvislosti hudební výstavby, plynulé provádění pohybů a jejich spojení v celistvé instrumentální úkony.“³⁹

2.2 Specifika hudebního vývoje v předškolním věku

Zásadní význam pro práci s dětmi jsou poznatky věkových zvláštností a stupeň rozvoje hudebních schopností v daných věkových obdobích. Dítě do šesti let života zažívá prudký vývoj ve všech stránkách osobnosti. Hudební vývoj dítěte můžeme rozdělit na tři podmiňující se části: sluch, motoriku, hlas.

V období kojeneckém, tedy krátce po narození nejvíce rozvíjí sluch. Dítě zpozorní při zvukových podnětech. Uklidňující funkci má hudba v podobě matčina zpěvu ukolébavky či rytmické říkanky. Pohybové projevy považujeme za záměrné od 6. měsíce života, kdy dítě začíná rytmizovat při hře „Paci, paci, pacičky“. Hlasový projev je již krátce po narození projevem reflexním. Dítě jím projevuje pocit nelibosti pláčem, či naopak libosti broukáním. V období batolecím se konkretizují funkční vztahy mezi sluchem a zrakem, zrakem-pohybem. Dítě cíleně koordinuje své pohyby. Rytmické dovednosti převažují nad intonačními. Reakce na hudbu je vždy pohybová.

V předškolním věku, mezi třetím a čtvrtým rokem dítě zachycuje hudbu komplexně. Pohybové reakce jsou zřetelně rytmicky přesnější. Mezi čtvrtým a šestým rokem se zdokonaluje paměť a sluchová představivost. Dítě hudbu prožívá skrz všechny komponenty – dynamiku, tempo, rytmus, melodii, barvu. Dokáže ji identifikovat a zkoumat. Reaguje na úryvky písní a zvládá je dokončovat. Hodnotí slovně některé složky hudby (náladu, tempo). Zpracovává hudbu pohybově či tanečně, přesně rytmizuje při hře na tělo. Zdokonaluje se i hra na hudební nástroje.

---

³⁸ HOLEC, J. Komentář k Rámcovému programu pro předškolní vzdělávání - hudební výchova. Nakladatelství dr. Josef Raabe Praha, 2001 80-86307-03-4.

³⁹SEDLÁK, František. *Hudební vývoj dítěte*. Praha: Supraphon, 1974.

2.2.1 Rozvoj rytmického cítění v předškolním věku

Zežula, Kurková a Budík popisují ve své publikaci⁴⁰ postupný rozvoj rytmického cítění u jednotlivých věkových skupin dětí v mateřské škole:

3-4leté děti

- Za doprovodu zpěvu učitelky nebo rytmického nástroje, v pohybových hrách s říkadly rozvíjí přirozené pohyby (chůze, běh) a synchronizují je s pohyby paží a hlavy.
- Postupné rozvíjení rytmické deklamace v návaznosti na melodizaci slovních spojení v sestupné malé tercii (sol-mi)
- Průběžně se seznamují s rytmickými hudebními nástroji ve všech smyslových stránkách (poslech, vizuální stránka, hmatová představa)
- Dokáží rozlišit velké kontrasty v nízkých a vysokých tonálních polohách
- Osvojují si rytmickou pulsaci v sudém taktu doprovázenou pohybem a hudebním doprovodem
- Rozvíjí sluchovou citlivost pro barvu rytmických nástrojů a dokáží na ni reagovat
- Osvojují si při deklamaci dětských říkadel hru na tělo a upevňují pravidelnou rytmickou pulsaci
- Získávají možnost hrát při deklamačních cvičeních na rytmické nástroje – rozvíjejí dovednost správného hraní na rytmický nástroj
- Zdokonalují se v udržení tempa písně
- Dokáží v přirozených pohybech přesně vystihovat tempo a rytmus dle písně
- Za pomoci hudebních nástrojů rozvíjejí smysl pro dvoudobé metrum

4-5leté děti

- Spojují zpěv písně s rytmizací - hra na tělo, na nástroje
- Seznamují se s rytmickými a melodickými hrami založených na principu ozvěny v jednotaktových motivech
- Rozlišují kontrastní dynamiku, tóny a dokáží to využít při hře na ozvěnu
- Osvojují si pravidelnou dvoudobou rytmickou pulsaci

---

⁴⁰ Srov. ZEŽULA, Jiří, Libuše KURKOVÁ a Jan BUDÍK. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha, 1987, 392 s. Učebnice pro střední školy, 15-08-15/1. str. 205.

- Rozvíjí se v rytmické deklamaci krátkých říkadel hrou na tělo i pravidelnými pohyby paží, při stoje na místě.
- Dále rozvíjí dovednost hraní na rytmické nástroje, dokáží je vhodně použít při deklamaci
- Získávají dovednost pohybem vyjádřit charakter skladby – dynamiku, tempo, rytmus. Ve hře na tělo používají pleskání, tleskání, podupy poskoky, luskání.
- Učí se tanečním krokům- krok přísunný stranou
- Umí plně využívat dětské rytmické nástroje

5-6leté děti

- Upevňují si rytmické cítění v písni a ve hře na ozvěnu
- Zvyšují schopnost poznávat i menší kontrasty v dynamice a tempu
- Přirozeně a kultivovaně vyjadřují hudbu tancem a v pohybových hrách
- Poznávají další rytmické nástroje metalofon xylofon
- Zdokonalují rytmické přirozené pohyby v chůzi a běhu
- Učí se improvizovat na základě hudebního podtextu
- Umí hlouběji popsat skladbu
- Rozšiřují si okruh rytmicko melodických her střídavě v sudých a lichých taktech
- Dovedou uplatnit v rytmicko melodických cvičeních taneční prvky – otočky, úklony, poskoky
- Při hře na rytmické nástroje vytvářejí i přede hry a mezihry, popřípadě dohry
- Pohotově reagují na změnu kultivovaným a lадným pohybem⁴¹

V závislosti na individualitu dítěte chápeme tyto body pouze jako informativní. Dítě není v žádném případě povinno zvládat vše. Rozpis dovedností slouží jako pomůcka učitelky, na jejímž základě ví, kam dítě směřovat. Je však nutné vytvořit dětem takové podmínky, které umožňují hudební dovednosti dostatečně procvičovat a prohlubovat.

---

⁴¹ Srov. ZEZULA, Jiří, Libuše KURKOVÁ a Jan BUDÍK. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha, 1987, 392 s. Učebnice pro střední školy, 15-08-15/1. str. 205.

3 ROZVÍJENÍ RYTMICKÉHO CÍTĚNÍ V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU

3.1 Hudebně pohybová výchova

V předškolním věku je reakce na rytmus a pohybová aktivita naprosto přirozená a proto je důležité začít s rozvojem citu pro hudební rytmus správně v tomto období. Vnímání hudby vyvolává u dětí reakci rytmickou. Snaží se tleskat rukama, klátí se či pohupují a dalo by se říci, vytváří jednodušší taneční pohyby, doprovázené emočním zaujetím svědčícím o hudebně-pohybovém prožitku. Hudba a pohyb jsou v nás hluboce zakotveny. „*Jednota hudby a pohybu je proto důležitým činitelem duševního vývoje dítěte, zvláště pak jeho psychomotorických vlastností. Hudební rytmika rozvíjí aktivitu dítěte, živí a naplňuje jeho potřebu tělesného pohybu a dává mu možnost samostatně se pohybově projevit.*“⁴²

Podněcujeme-li pohyb hudbou, násobíme tím hudební vnímání, hudební představy a umocňujeme emocionální prožitek. Rytmické tělesné pohyby jsou podněcovány samotnou fyziologickou a duševní podstatou dítěte, člověka a vytváří obraz obsahu a výrazu písně. Díky sluchovému aparátu jsme schopni zachytit dynamiku, metrickou pravidelnost ale také citové založení hudby, její náladu. Melodie a tempo lento u dětí vyvolá vláčný pohyb na rozdíl od tempa prestissimo, jež zpustí rychlý až chaotický pohyb. Při důsledné kontrole pohybových návyků zlepšujeme koordinaci pohybů, celkové držení těla, mrštnost a obratnost. Pohyb se stává lehkým a dostává rozměr estetičnosti.

Hudebně pohybovou přípravou rozvíjíme kromě hudebních a pohybových schopností i rozumovou a emocionální stránku a v neposlední řadě fantazii. Díky rozvoji nervově svalového aparátu urychlujeme procesy CNS. Odstraňujeme i nežádoucí návyky, tělesné nebo duševní poruchy. Právě proti těmto potížím je v dnešní době hojně využívána muzikoterapie.

Pokud propojíme hudbu a pohyb s hrou, prožívají děti v rámci těchto prvků pocity radosti a celkového uspokojení. Zároveň rozvíjíme kolektivní sociální cítění. Je-li dítě nové, podpoříme jeho adaptaci právě těmito složkami.

---

⁴²SEDLÁK, František. *Hudební vývoj dítěte*. Praha: Supraphon, 1974.

V předškolní výchově uskutečňujeme hudební vývoj v souhrnu aktivit a činností percepčních, řečových, pěveckých a rytmicko-pohybových. Hudba je propojena s lidovou slovesností, melodie a rytmus respektují rytmiku slova.

3.2 Využití řeči, poezie a písně

V běžné hovorové řeči vyslovujeme 3 slabiky za sekundu. Těžké doby jsou zdůrazněny přízvukem a délkou. Básnický rytmus je založen na pravidelnosti opakování dvojdílných veršů. Piaget prohlásil, že básnické metriky nemohl vytvořit teoretik, ale jedině pěvec a rytmus tvoří samotný základ hudby a poezie, na čemž se vzácně shodují autoři tímto tématem se zabývající.

Karel Čapek řekl, že „*v dětském říkadle není rytmus příkrasou, nýbrž samou podstatou věci*“⁴³ Děti přirozeně přednášejí svá říkadla zpěvným hlasem, řídí rytmickými a akustickými pravidly. Automaticky klesají při druhé době v taktu hlasem o malou tercii níže. Příkladem nám může být Zlatá brána. Průpravou k rytmickým pohybům se nám může stát deklamace slova v jednoduché melodii o dvou tónech, dále pak doprovázená hrou na tělo. Nejde jen o rytmizaci říkadel a básní, ale také o poslech. Pro rozvoj rytmického cítění stačí, že děti naslouchají recitaci poezie a učí se tím souvislosti mezi rytmem a melodičností slov. I v próze najdeme svůj rytmus, není ovšem na první pohled tak hmatatelný jako v poezii.

Kvalitní poezii nalezneme u známých českých autorů, např. v Erbenově sbírce, sbírce Filipa Bartoše – Naše děti nebo jedinečném čtyřdílném výběru Karla Plicky a Františka Volfa – Český rok. Velmi kvalitní jsou autorská díla Františka Hrubína, Josefa Václava Sládka nebo Jiřího Žáčka.

Píseň je kratší skladba pro jeden hlas. Může mít doprovod, ale také nemusí. Tvoří jí jedna a více slok. Liší se podle účelu. Lidové písně mají většinou více slok s doprovodem. Tak jako se věnovali naši nejlepší básníci tvorbě pro děti, činili tak i hudební skladatelé. Z 19. století připomeňme J. J. Rybu, K. Bendla či V. J. Novotného. Z 20. století E. F. Burian, B. Martinů, I. Hurník, P. Eben, O. Mácha a další. S příklonem k populární hudbě tvoří současní skladatelé J. Uhlíř a Z. Svěrák. Všichni

---

⁴³JURKOVIČ, Pavel. *Od výkřiku k písničce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, 135 s. ISBN 978-807-3677-503. str. 26.

tito autoři tvořili verše a písně v řádu lidové písně. Lidová píseň je to nejlepší, co můžeme dětem předškolního věku nabídnout. V roce 1986 vyšla sbírka písní Malým zpěváčkům⁴⁴, v níž najdeme písně lidové i od soudobých skladatelů.

3.3 Využití Orffova instrumentáře v MŠ

Po zvládnutí „hry na tělo“ můžeme děti učit rytmizovat na drobné bicí nástroje. Jak upozorňuje Ilja Hurník v České Orffově škole, hra na nástroje vyžaduje od dítěte technické dovednosti, které se naučí pouze pod vedením učitelky. Učitelka děti vede ke správnému držení těla, uvolněnosti paží, ke správnému úchopu nástroje a způsobu hry.⁴⁵

Využití nástrojů viz příloha.

3.4 Rytmus v mateřské škole

Rytmus v mateřské škole nenalezneme jen v již zmíněných hudebních, pohybových a literárních aktivitách. Můžeme ho nalézt všude kolem nás. Pokud se zaměříme přímo na mateřskou školu, vidíme rytmus jako všudypřítomný řád. Dítě, které je od narození do tří let se svou matkou doma, se pak tomuto rytmu postupně přizpůsobuje. Každodenním rytmem předškolního dítěte je ranní vstávání do školky v rytmu pracovních a víkendových dnů. Po příchodu do školky přichází rytmus v podobě časového uspořádání dne. To je pro dítě velmi podstatná informace, díky níž se ve školce může cítit bezpečně, protože se dokáže orientovat v čase. Čekají ho ranní hry, vítací rituály, tělovýchovné chvíle a následuje svačina. Po svačině absolvuje řízenou činnost, procházku a oběd. Oběd je pro některé děti znamením, že přichází maminka či babička nebo dědeček. Pro ostatní pak spánek, hra a odchod domů. Sled těchto činností může být ve školkách značně individuální, ale vždy uspořádán do určitého rytmu, který se den co den opakuje. Tím dětem zajišťujeme pocit bezpečí.

---

⁴⁴ Odkaz JANOVSÁ, Olga, Ota JANEČEK a Ilja HURNÍK. *Malým zpěváčkům: Zpěvník pro mateřské školy: Odborná příručka pro stř. pedagogické školy a pro učitelky mateřských škol*. SPN, 1988.

⁴⁵ Srov. HURNÍK, Ilja a Petr EBEN. *Česká Orffova škola: I. Začátky*. Praha: Edition Supraphon, 1969.

I mimo školku pokračují děti se svými rodinami v jejich denních rytmech. Kdy si spolu hrají, vaří, chodí na procházky a vytvářejí spoustu jiných aktivit, které jsou pro každou rodinu typické. Rytmus je nedílnou součástí jednotlivců, menších sociálních skupin i celých společenství. Je tomu proto, že díky rytmu se nám žije lépe.

3.5 Role učitelky a její příprava na hudební aktivity

Stěžejní roli ve školce má učitelka. Pokud má dítě úspěšné vést a rozvíjet v hudební oblasti, sama k ní musí mít vztah. Učitelka, která má ráda hudbu, umí na jeden nebo více nástrojů a k tomu dokáže přirozeně zpívat, děti inspiruje a ony si spolu s ní vytváří stejný vztah.

Další důležitou složkou je odborná připravenost učitelky. Vědomosti o hudebním vývoji dětí v předškolním věku má a ve svých přípravách je bere v potaz. Proto při své přípravě pečlivě vybírá, dle věkové skupiny, s níž pracuje, písně, pohybové hry a tance. Ona sama píseň dokonale umí a dopředu promýšlí cíle, kterých chce dosáhnout. Při pohybovém zpracování přesně provádí rytmické úkony, tak aby je děti mohly lehce kopírovat.

Potřebnou dovednosti učitelky je kvalitní kultivovaný pěvecký projev, kterým dává dětem vzor. Důležitá je schopnost vokální improvizace (zhudebnit rytmicky i melodicky jednoduchá říkadla). Nesmí chybět dovednost hrát alespoň na jeden hudební nástroj.

4. HODNOCENÍ PEDAGOGICKÉHO PROCESU V MATEŘSKÉ ŠKOLE

„Za školní hodnocení považujeme všechny hodnotící procesy a jejich projevy, které bezprostředně ovlivňují školní výuku nebo o ní vypovídají.“⁴⁶ Po termínu školní hodnocení je třeba definovat také termín pedagogické hodnocení. Je to „systematický proces, který vede k určení kvalit a výkonů vykazovaných žákem nebo skupinou žáků či vzdělávacím programem“⁴⁷.

Hodnocení může mít funkce:

- a) **Motivační** – dáváme do souvislosti s emocionální stránkou objektu hodnocení. Ptáme se osobní otázkou „proč“.
- b) **Poznávací** – hledáme smysl a důležitost daného prvku. Ptáme se analytickými otázkami začínajícími „co“.
- c) **Konativní** – dáváme do kontextu s lidskou vůlí. Ptáme se otázkou po „aktivitě“.⁴⁸

Hodnocení je dovednost, kterou se člověk musí naučit. Není lehké hodnotit, tedy hodnotit správně. Hodnotitel musí být rozhodný, nezaujatý, ale zároveň musí umět zaujmout stanovisko. Musí být v oblasti hodnocení dobře zorientovaný a mít správně nastavené hodnoty.

Mateřské školy jsou dle školského zákona č. 561/2004 a poslední novelou vyhlášky č. 225/2009 Sb. povinny provádět interní hodnocení školy (blíže specifikuje vyhláška č. 15/2004 Sb.). Externí hodnocení pak zajišťuje Česká školní inspekce.⁴⁹

Ve vlastním hodnocení se zaměřujeme na plnění cílů, které si škola stanovila v ŠVP pro PV, v souvislosti s plněním cílů v RVP PV. Analyzujeme oblasti, ve kterých dosahujeme výborných výsledků, oblasti vzdělávání které je potřeba zlepšit. Zároveň tedy navrhuje opatření k nápravě.

---

⁴⁶SLAVÍK, Jan. *Hodnocení v současné škole: východiska a nové metody pro praxi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 190 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8262-9. str. 23.

⁴⁷SLAVÍK, Jan. *Hodnocení v současné škole: východiska a nové metody pro praxi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 190 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8262-9. str. 24.

⁴⁸Srov. SLAVÍK, Jan. *Hodnocení v současné škole: východiska a nové metody pro praxi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 190 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8262-9. str. 22.

⁴⁹ Srov. BEČVÁŘOVÁ, Zuzana. *Kvalita, strategie a efektivita v řízení mateřské školy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 171 s. ISBN 978-807-3672-218.

Povinností je hodnocení zpracovávat každé dva roky, kdy strukturu hodnocení ředitel/ka projednává s pedagogickou radou. Evaluační plán je povinnou součástí ŠVP PV.

Každá škola si musí dobře určit strukturu hodnocení – co chceme v hodnocení obsáhnout a jakými prostředky to budeme provádět. Kdo, kdy a koho budeme hodnotit. Stanovení kritérií a postupů vyhodnocování získaných dat.

Na základě vlastního hodnocení zpracováváme výsledky do „hodnotící zprávy“, kterou poskytneme k nahlédnutí České školní inspekci.⁵⁰

4.1 Posuzování výsledků vzdělávání u dětí

Abychom mohli posoudit výsledky, musíme mít zdokumentovaný i průběh vzdělávání dětí. Hodnotiteli většinou jsou učitel/ka a ředitel/ka. Ti stanoví časový plán, kdy a v jaké frekvenci bude probíhat hodnocení (průběžně, příležitostně, po dokončení integrovaného bloku). Má-li mít hodnocení dobrou vypovídající hodnotu o vzdělávání, musí se informace shromažďovat pravidelně a systematicky.⁵¹ Dále pedagog určí způsoby hodnocení, prostředky kterých využijí (analýza videozáznamu, pozorování, hodnotící listy, záznamové archy, rozbor portfolia dětí, hospitace, dotazníky). Vymezí kritéria hodnocení, odvozené z RVP PV, jež určuje kvalitu vzdělávacích cílů. Současně s vymezením kritérií stanoví i hodnotící škálu, která by měla obsahovat sudý počet hodnotících stupňů. Následně dochází k zodpovědnému vyhodnocení všech sesbíraných dat a jejich analýze. V závěru je potřeba vyvodit potřebná opatření. (Je nutno zpětně hodnotit i opatření, zda byla účinná a správně nastavena).⁵²

V hodnocení výsledků dítěte přistupujeme ke každému dítěti jako k individuální bytosti s vlastním tempem vzdělávání a potřebami. Je třeba podrobně sledovat a dokumentovat vzdělávací pokroky každého dítěte zvlášť, vzhledem k jeho možnostem. Pokud budeme mít správně zmapované pokroky a tempo každého dítěte, můžeme pak přirozeně nastavit vzdělávací plán se vzrůstající náročností plynule tak,

---

⁵⁰ Srov. BEČVÁŘOVÁ, Zuzana. *Kvalita, strategie a efektivita v řízení mateřské školy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 171 s. ISBN 978-807-3672-218.

⁵¹ Srov. SMOLÍKOVÁ, Kateřina. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2004, 48 s. ISBN 80-870-0000-5.

⁵² Srov. BEČVÁŘOVÁ, Zuzana. *Kvalita, strategie a efektivita v řízení mateřské školy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 171 s. ISBN 978-807-3672-218.

aby odpovídal potřebám dítěte. Systematičnost hodnocení má výrazný dopad na včasné zjištění problému či nedostatku a k jeho následnému řešení nebo odstranění. Pedagog by měl mít na paměti, že podklady o vývoji dítěte jsou zcela důvěrné a měla by je mít k dispozici pouze škola a rodiče dítěte, popř. organizace, se kterou škola spolupracuje (PPP, SPC).⁵³

4.2 Sebereflexe učitelky

V dobré sebereflexi učitelky můžeme nalézt klíč ke zdokonalení kvality a hodnoty vzdělávání.⁵⁴

V sebereflexi učitelka hodnotí subjektivně svůj výkon při vzdělávání dětí. Obecně pomohou otázky např.: Dosáhla jsem stanovených cílů? Zvolila jsem správný přístup? Co se nepovedlo nebo co bych udělala příště jinak? Jakou konkrétní nápravu zvolit? Co ve vzdělávání chybělo a je třeba příště zařadit?

Může využít i dotazníku hodnocení vzdělávacího procesu. Ten je dobrou pomůckou při sebehodnocení. Objevují se v něm otázky směřované na přístup k dětem, pedagogický styl, vzdělávací nabídku a profesionální dovednosti.⁵⁵

Základem každé sebereflexe je upřímnost k sobě sama. Tím, že si budeme něco nalhávat a úmyslně nadnášet výsledky naší práce ničeho nedosáhneme. Je třeba posuzovat svou práci objektivně a kriticky, abychom dosáhli postupného zdokonalování svých výsledků a lepšího pedagogického působení na dítě.

---

⁵³Srov. SMOLÍKOVÁ, Kateřina. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2004, 48 s. ISBN 80-870-0000-5.

⁵⁴Srov. SEBEROVÁ, Alena a Martin MALČÍK. *Autoevaluace školy - od teorie k praxi a výzkumu*. Vyd. 1. V Ostravě: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2009, 133 s. ISBN 978-807-3687-595. str. 23.

⁵⁵ Srov. BEČVÁŘOVÁ, Zuzana. *Kvalita, strategie a efektivita v řízení mateřské školy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 171 s. ISBN 978-807-3672-218.

5 PRAKTICKÁ ČÁST

Cílem praktické části bakalářské práce je vytvoření programu rozvíjení rytmického cítění v mateřské škole, jeho ověření v praxi, evaluace a formulace návrhů pro jeho optimalizaci.

Na základě nastudovaných informací o rozvoji rytmického cítění jsem vytvořila tříměsíční výukový program s postupnou zvyšující se náročností pro děti ve věku 5 až 6 let. Program je členěn na tři části – Vánoční čas, aneb těšíme se na Ježíška; Se zimou za hrou a pohádkou; Tanečky se zvířátky. V každé části se navýšila obtížnost rytmizace i prostředků podporujících rozvoj rytmického cítění. Po celý měsíční blok jsme opakováním těchto činností s určitou náročností prohlubovali dovednosti a snažili se je automatizovat. 13 řízených hudebních aktivit probíhalo od 27. listopadu – do 15. února

1. část Vánoční čas, aneb těšíme se na Ježíška, proběhla od 27. listopadu do 21. prosince. - V této části proběhlo navýšení obtížnosti v oblasti dynamiky (21.12.) a hry na tělo (15.12)
2. část Se zimou za hrou a pohádkou, proběhla od 4.ledna do 18.ledna - Navýšení obtížnosti proběhlo v oblastech pozornost (11.1.), tempo (4.1), rytmicko pohybové hry (17.1.), zpěv (4.1.)
3. část Tanečky se zvířátky, proběhla od 1. února do 15. února, v této části se navýšila obtížnost v oblasti hry na tělo a claves (4.2.) a rytmicko pohybových hrách (4.2.)

Program byl realizován ve 2 třídě vesnické školy. Ve skupině bylo 10 dětí, 8 děvčat a 2 chlapci. Věková skupina 5-6 leté. Děti měly rozdílnou hudební úroveň, vyspěleji reagovalo 5 dětí, které navštěvují taneční kroužek.

5.1 Program rozvíjení rytmického cítění

VÁNOČNÍ ČAS ANEB TĚŠÍME SE NA JEŽÍŠKA

František Hrubín – Říkadla pro celý den a taky na večer

○ Deklamace básně Čert a Mikuláš

Hudry, hudry, dupy, dupy,	2x plesknutí do stehen, 2x dupnutí
čert nám leze do chalupy,	kroky dopředu do kruhu
hudry, hudry, už tu je,	2x plesknutí do stehen, 2x dupnutí
už na okna bubnuje.	Podřep, rukama bubnovat do země
Dlouhý ocas, krátké uši,	pantomimicky zobrazíme ocas a uši
to ti čerte, pěkně sluší,	pohladíme se navzájem po tváři
celý černý, samý chlup,	dlaněmi zakroužíme před obličejem
metlou dělá šupi šup.	Naznačíme šupání

○ Pekelná hra na ozvěnu

- Učitelka v roli Lucifera zaučuje malé čertíky, jak se správně chovat v pekle. Učitelka vydupává, vytleskává (nebo pleská, luská prsty) taktové či dvoutaktové motivy. Děti po ní opakují a to přesně, s určenou dynamikou a tempem. Nejdříve rytmizujeme konkrétní slova jako čert, rohy, kožich, peklo, teplo, uhlí, hřích, Lucifer, oheň. V notovém záznamu postupujeme po jednotlivých taktech.

Pekelná ozvěna

Musical notation for 'Pekelná ozvěna'. It consists of two staves. The top staff is labeled 'Alto' and the bottom staff is labeled 'A.'. Both staves are in 4/4 time and use a treble clef with a key signature of one sharp (F#). The music features a mix of quarter, eighth, and sixteenth notes, with some rests and a final double bar line.

Zdroj: vlastní

○ **Pohybová hra na poznání čertů**⁵⁶

Obr. 2 Notový zápis – Jak se pozná čert

JAK SE POZNÁ ČERT

slova dětská tvořivost

ROHY, KOŽICHY, KOPYTA

úprava písně Hlava, ramena

Musical notation for 'Jak se pozná čert'. It consists of two staves. The top staff is labeled 'Alto' and the bottom staff is labeled 'A.'. Both staves are in 2/4 time and use a treble clef with a key signature of one sharp (F#). The music is a simple melody with lyrics written below the notes. The lyrics are: 'Ro - hy ko - ži - chy, ko - py - ta, o - cas, ko - py - ta o - cas, ko - py - ta o - cas.' for the Alto part and 'Ro - hy ko - ži - chy, ko - py - ta, o - cas, ja - zyk, bra - da, u - ši, nos' for the A. part.

Zdroj: vlastní

○ **Zpěv písně s rytmickým vytleskáváním**

○ **Pantomimické provedení** –Eva Jenčková: Čertovské dovádění

- Rohy – vztyčit ukazováčky nad hlavou jako rohy /takt/
- Kožichy – přejet dlaněmi od ramen ke kolenům /takt/
- Kopyta – dupnout nohou /takt/ nebo 3x oběma /rytmus/
- Ocas – pravou rukou vést elegantně oblouk od kyčle do strany
- Jazyk – špetkou levé ruky protáhnout dlouhý jazyk od rtů mírným

⁵⁶JENČKOVÁ, Eva. *Hudební žerty s Mikulášem a čerty*. 2. vyd. Hradec Králové: Tandem, 2003, 52 s. Hudba v současné škole. ISBN 80-903-1151-2.

- *Brada-*   *obloukem dopředu /takt/*
- *Uši –*   *hřbet pravé ruky rázně opřít pod bradu /takt/*
- *Nos –*   *nejprve levou a pak pravou dlaní zakrýt uši /metrum/*
- ukazováčkem levé ruky se lehce dotknout špičky nosu*

• **Rytmické zpracování písně My jsme čerti (CD 3)**

Základní postavení kruh. Chodíme v rytmu reprodukované písně dokola. Refrén-vytleskáváme na místě rytmus písně.

○ **Podpora rozvoje rytmického cítění – cit pro tempo, náladu a metrum písně**
Když má čert smutek – příloha č. 1

- Poslech - Píseň nejdříve zahrají na příčné flétně beze slov. Cílem je získat dětskou pozornost. Děti rozlišují dvě náladové hladiny písně, všimají si rozdílů – smutek a radost. Předem je motivují vyprávěním o smutném a veselém čertovi a otázkou, zda v písni poznají, kdy je čert smutný a kdy veselý.
- Otázky k dětem: Jaká je první polovina písně? (smutná, pomalá, tichá, klidná). Jaká je druhá polovina písně? (veselá, rychlá, dynamická).

○ **Pohybové ztvárnění**

- Děti stojí v kruhu a přehupují se z jedné nohy na druhou v tempu a metru písně – cílem je zachytit náladu písně.

Obr. 3 Notový zápis – Sólo pro čerta a Káču

SÓLO PRO ČERTA A KÁČU

Věra provazníková   ČERT A KÁČA   Pavel Jurkovič

Alto 3/4 ||: $\text{E4 F4 G4 A4 B4 C5 :|}$
By - la je - dna Ká - ča co se chtě - la vdát,
čert to na ní vi - děl šel sní tan - co - vat.

A. 5 3/4 $\text{Bb4 A4 G4 F4 E4 D4 C4 :|}$
Na krk mu sko - či - la, do - ko - la sním to - či - la,

A. 9 3/4 $\text{Bb4 A4 G4 F4 E4 D4 C4 :|}$
na krk mu sko - či - la, do - ko - la sním to - či - la

Zdroj: vlastní

2. Čert se jí moc líbil, že byl rohatý,

že měl v pekle teplo a byl bohatý.

Když nemohl na nohy, tahala ho za rohy,

když nemohl na nohy, tahala ho za rohy.

Čerpáno z Jenčkové čertovské dovádění

○ **Pohybové a rytmické ztvárnění**

○ **1. sloka – ve stoje**

- Děti stojí naproti sobě (děvčata – chlapci) různě rozmístění po třídě.
- *Byla jedna Káča, co se chtěl vdát* – děvčata se před chlapci metricky nakrucují na místě z leva doprava.
- *Čert to na ní viděl, šel s ní tancovat* – chlapci na místě vydupávají metrum.
- *Na krk mu skočila* – podají si navzájem pravé ruce
- *Dokola s ním točila* – provedou otočku (promění si místa)

○ **2. sloka – v sedě**

- Děti sedí naproti sobě s nataženými nohama. Navzájem se spojí chodidly.
- *Čert se jí moc líbil, že byl rohatý* – děvčata tleskají metrum
- *že měl v pekle teplo a byl bohatý* – chlapci pleskají metrum (princip ozvěny)
- *Když nemohl na nohy, tahala ho za rohy* – děti se chytí za ruce a přetahují se ze strany na stranu „řezání dřeva pilou“

Obr. 4 Notový zápis – Předvánoční čas

PŘEDVÁNOČNÍ ČAS

TĚŠENÍ

Michal Černík Milada Kokštejnová

Alto

Tě - ší - me se na Vá - no - ce, Už už a - by
nej - krá - sněj - ší svá - tky v ro - ce.

A.

ta - dy by - ly, a - by se nám ne - zpoz - di - ly.

Zdroj: vlastní

- **Pohybové ztvárnění**
  - 1. a 2. Verš: *Těšíme se na Vánoce, nejkrásnější svátky v roce.* – metrická chůze po obvodu kruhu (ve směru hodinových ručiček)
  - 3. verš: *Už už aby tady byly,* - metrická chůze dovnitř kruhu
  - 4. verš: *aby se nám nezapozdily.* – metrická chůze zpět do původní velikosti kruhu

- **Rytmický doprovod**
  - 1. verš: prstové činelky – cinknout na těžké doby taktové
  - 2. verš: rolničky – krátce zatřást na těžké doby taktové
  - 3. verš: malé zátky – vytřukáváme rytmus
  - 4. verš: malé zátky - vytřukáváme rytmus

prstové činelky a rolničky – těžké doby taktové

Obr. 5 Notový zápis – Před Vánocemi

PŘED VÁNOCEMI

Jiří Žáček

Milada Kokšteínová

Alto

Ob - lé - ká - me ka - bát - ky sáň - ku - je - me za vrát - ky
 Chu - me - lí a chu - me - lí, vši - chni jsou dnes ve - se - lí,

A.

Ště - drý ve - čer už se blí - ží ať je ja - ko zpo hád - ky!
 Tě - ší - me se na Je - žiš - ka co nám a - si na - dě - lí.

Zdroj: vlastní

- **Rytmický doprovod**
  - 1. a 2. verš: *Oblékáme kabátky, sáňkujeme za vrátky* – hra na tělo tleskání
  - 3. a 4. verš: *Štědrý večer už se blíží, ať je jako z pohádky* – na začátku každého taktu cinkneme prstovými činelkami
  - 5. a 6. verš: *Chumelí a chumelí, všichni jsou dnes veselí* – hra na plechovky s gumičkou = hrajeme metrum
  - 7. a 8. verš: *Těšíme se na Ježíška, co nám asi nadělí* - hra na igelitové sáčky, metrum

- **Asociace slov k tématu a jejich rytmičtění**
  - Co všechno Vás napadne, když se řeknou Vánoce?
Příklady: sníh kapr cukroví
strom dárky Ježíšek
čaj sáňky pohádky
(liché a sudé metrum)
  - Co si přejeme od Ježíška?
Příklady: míč auto panenku modelínu
dům boby kočárek trampolínu
  - Další možná témata na rytmičtění: Co si oblékneme, než půjdeme sáňkovat?
Co se vaří a peče na Vánoce?
Když se řekne zima?
  - Slovo vždy předvede jedno z dětí, ostatní zopakují – hra na ozvěnu
- **Hra na zatoulaného sněhuláka**
Ve třídě rozmístím kolečka z černého papíru představující uhlíky, které sněhulák po cestě poztrácel. Děti postupují po černých tečkách podle počtu slabik vymyšlených slov na téma zima (sníh – postup o jedno políčko, sáňky – dvě políčka atd.)

VÁNOČNÍ KAPR – Michal Černík

- **Deklamace básně Vánoční kapr**

<i>Ve vaničce máme kapra</i>	Přeneseme váhu z jedné nohy na druhou v rytmu
<i>a nechce si s námi hrát.</i>	Kroutíme zápěstím v rytmu osmin.
<i>Pořád bručí :- Safra, safra,</i>	Ruce v bok, natáčíme trup na každé slovo na opačnou stranu.
<i>tenhle svátek nemám rád!</i>	Dupnutí na každé slovo básně

ŠTĚDRÝ DEN – Zuzana Kopecká

○ **Deklamace básně Štědrý den**

Štědrý den se strašně vleče, 2x tlesknout nebo udeřit do bubínku

Táta strojí, mamka peče. 1x dupnout, 1x plesknout

Děti prosí budičky: spojit dlaně – prosíme v rytmu osmin

„Popožeňte ručičky“! Ruce k ústům do tvaru trychtýře – voláme!

○ **Rytmické hádanky**

Co maminka peče a vaří?

Cukroví nebo salát? ●●(2 ťuknutí).

Perníček nebo kapra ?●● (2 ťuknutí).

Pracny nebo rohlíčky?●●●(3 ťuknutí).

Vánočku nebo Kubu? ●●●(3 ťuknutí)

Co děláme?

Na procházku chodíme na kopec nebo k babičce? ●●(2 ťuknutí).

Chodíme bruslit nebo sáňkovat?●● (2ťuknutí).

Stavíme iglú nebo sněhuláka? ●●●●(4 ťuknutí).

Koulujeme maminku, tatku ●●(2 ťuknutí),

bráchu nebo sestřičku? ●●●(3 ťuknutí)

SE ZIMOU ZA HROU A POHÁDKOU

▪ ČERVENÁ KARKULKA

František Hrubín – Říkadla pro celý den a taky na večer

○ Poslech básně Červená karkulka

Obr. 6 Notový zápis – O Červené Karkulce

O Červené Karkulce

Jiří Žáček

Pavel Jurkovič

The musical score is written in 2/4 time with a key signature of one flat (B-flat). It consists of three staves. The first staff is labeled 'Alto' and contains the lyrics: 'Na pa - lou - ku vbod - lá - čí le - ží vlk a'. The second staff is labeled 'A.' and contains the lyrics: 'kou - ři lul - ku. ho - nem vy - skoč, chlu - pá - čí'. The third staff is labeled 'A.' and contains the lyrics: 'dej si po - zor na Kar - kul - ku'. The music is written in a simple, folk-like style with clear rhythmic patterns.

Zdroj: vlastní

2. sloka

Ona chodí do juda,

Každé ráno vzpírá činku.

Čeká tě jen ostuda-

Vypráší ti kožich, synku!

- **Rytmus pracovních činností**
V rytmu určeném učitelkou provádíme pomocí pantomimy činnosti: řežeme dříví v lese, zatínáme sekyru do stromu, sbíráme lesní plody, procházíme se po lese, tiše a pomalu našlapujeme do mechu, utíkáme před vlkem, klepeme na babiččiny dveře.
- **Rytmická ozvěna**
Po vzoru učitelky děti opakuji rytmické jedno taktové celky.

Obr. 7 Notový zápis – Hra na ozvěnu

Hra na ozvěnu

The image shows two staves of musical notation in 3/4 time. The top staff is labeled 'Alto' and the bottom staff is labeled 'A.'. Both staves use a treble clef. The Alto part consists of eight measures: a half note, a quarter note, a half note, a quarter note, a half note, a quarter note, a half note, and a quarter note. The 'A.' part starts with a measure rest (marked with '8' above the staff), followed by two measures of eighth notes, then a half note, a quarter note, and finally two measures of eighth notes.

Zdroj: vlastní

- **AMÁLKA**
Vyprávění o víle Amálce.
- **Poslech a pohybová improvizace**
Pohybově a rytmicky zpracovat námět písně. Improvizací dětí zpracovávají buď tanec Amálky, nebo její činnosti, o kterých jsme si povídali.
- **LOTRANDO A ZUBEJDA – LOUPEŽNÍCI**
  - **Hra na loupežníky**
Děti jsou rozmístěny různě po třídě se svými židličkami. V písni Pod dubem, za dubem... v pomalé části vyčkávají za židličkami a rytmicky se pohybují ze strany na stranu. V okamžiku změny tempa z pomalého na rychlé rychle

vyběhnou a objeví jeden poklad. Musí se však včas vrátit za židličku, než se tempo písničky zase zpomalí.

- **Akcentovaný rytmus**

Loupežníci procvičují své schopnosti i společným rituálem. Základní postavení je chůze v kruhu. Za pomoci bojovného pokřiku bu, bu nebo hu, hu najdeme pomalu společný rytmus. Stupňujeme intenzitu dupáním do podlahy a hlasitostí vyslovovaného: Bu... Bubu... Bu.... Tímto podporujeme rytmické cítění smyslem, pro tempo, dynamiku, synchronizaci, puls. Dítě vyvine velké množství energie, zařazujeme vždy s následnou relaxací.

- **Relaxace a poslech nahrávky relaxační hudby**

Děti si lehnou jakkoli na podlahu nebo polštáře tak, aby se dokázaly zcela uvolnit. Poslouchají klidnou hudbu a vnímají, jak se jim po fyzicky náročné aktivitě zpomaluje a uklidňuje tep srdce.

- **AŤ ŽIJÍ DUCHOVÉ**

- **Hra na Skřítky**

Děti nejprve v první části písničky *Skřítkové, truhláři, vylezte z mechu* sedí a zpívají „jako zalezlí skřítkové“. V rychlé části se pak snaží postavit z molitánků zbořenou bránu dříve, než dohraje píseň do konce.

- **Hra na ozvěnu**

Stále v roli skřítků rytmizujeme jejich činnosti. Učitelka v roli mistra skřítky, zatlouká hřebíky, míchá maltu, řeže dříví, staví cihly v tříčtvrtovém taktu. Děti po ní opakují. Postupujeme po dvou taktových motivech

Skřítci

Zdroj: vlastní

- **SAXANA**

- **Taneční a rytmické zpracování písně Saxana**

Základní postavení je stoj na místě v kruhu. Za každým dítětem je židlička. Refrén písně *Saxáno, v knihách...* stojíme na místě a rukama metricky kroužíme jako když „čarujeme“. 1. Sloka chodíme slalomem mezi židličkami. 2. Sloka sedíme na židličce v předklonu. Rukama postupně stoupáme nahoru. (provedeme 2x). Refrén chodíme v kruhu. Poslední *Saxáno, v knihách... opět „čarujeme“*.

- **BYLA JEDNOU KOŤATA⁵⁷**

- **Hra na štronzo**

Děti chodí po třídě v metru zpívané písně učitelkou a tleskají do rytmu. Jakmile se zastaví písnička, znehybní. Pak se pokračuje dále.

- **Pískací písnička CD č. 7**

V této písni si děti vyzkouší rytmizaci na claves, malé zátky, igelitové pytlíky, malé činelky, rolničky, drhla. Nástroje si ale mohou měnit pouze v mezihře. Je tedy na jejich uvážení, které nástroje si během písně vymění

---

⁵⁷ *Písničky z pohádek a dětských filmů*. 4. vyd. Editor Ondřej Suchý. Cheb: G W, 2009, 124 s. Z kina nebo obrazovky.

TANEČKY SE ZVÍŘÁTKY

- SKÁKAL PES
- **Rytmické cvičení s prádlovou gumou.**

Základní postavení kruh. Děti drží v obou rukách prádlovou gumu. Do metra písně pohybujeme vždy jednou rukou dopředu a zpět.

- **Hra na ozvěnu – Květiny**
Nejprve rytmická, další opakování i melodická

Obr. 9 Notový zápis – Květiny a stromy

Květiny a stromy

The image shows two staves of musical notation in 2/4 time. The top staff is labeled 'Alto' and the bottom staff is labeled 'A.'. Both staves use a treble clef. The Alto staff begins with a treble clef and a 2/4 time signature. The melody consists of quarter and eighth notes. The A. staff begins with an 8-measure rest, followed by a melody of quarter and eighth notes.

Zdroj: vlastní

: Sněžěnka a bledule, petrklíč, pampeliška, fialka a sedmikráska, růže, tulipán, dub, lípa, borovice, smrk, jedle

- BUDE ZIMA, BUDE MRÁZ
- **Taneční zpracování písně s netkanou textilií Bude zima, bude mráz (Moravská)**

Děti stojí ve dvou kruzích. Uprostřed drží netkanou textilií. Předehra – děti chodí v kruhu. Na slova *Bude zima bude mráz, kam se ptáčku kam schováš* zvedají textilií vzhůru. *Schovám se já ...* zalézají pod ni jako ptácci.

- MALÉ KOTĚ
- Rytmické a taneční zpracování písně
Malé kotě (Hudba J. Šlitr, text. J. Suchý)

Předehra – chůze do rytmu na místě

Malé kotě mňau mňau, spalo v botě mňau mňau, nehas co tě mňau mňau tě ne-pá, nepálí. My jsme kotě mňau mňau, spáti v botě mňau mňau po robotě mňau mňau necha, nechali. Tleskání na místě, střídavě na levou (malé kotě) a pravou stranu (mňau mňau)

To co kotě poví ti jedním pohledem, to my ani slovy povědět nesvedem. Pantomimické ztvárnění řeči.

Věz, že kotě mňau mňau, co spí v botě mňau mňau, to tě po-tě mňau mňau, po-tě, potěší. Chůze v kruhu.

Hoši a děvčata, přestujte kořata,, jako“ rozpočítávat, země je kulatá a místa jetu dost. – pantomimické ztvárnění země. Kotě je solidní, nervy vám uklidní, nebudte nevlídní a hned vás přejde zlost. – pantomimicky šplháme od země k nebi jako kotě.

Závěr- Opět rytmičká chůze po kruhu

- KDYŽ JSEM JÁ SLOUŽIL
- Zpěv písně Když jsem já sloužil (Česká z Berounska)

Píseň doprovázená vytleskáváním rytmu. Po naučení textu jsme do rytmu pantomimicky ztvárňovali zvířata, která jsou obsažena v textu. **Hra na ozvěnu - zvířátka**

Myš ● – myška - ● ● – myšička - ● ● ●
 Pes ● - pejsek - ● ● – fena ● ● – štěňátko - ● ● ●
 Býk ● - býček - ● ● – kráva ● ● – telátko - ● ● ●
 Kůň ● – koník – ● ● – klisna - ● ● – hříbátko - ● ● ●
 Kocour - ● ● – kocourek - ● ● ● -kočka - ● ● – kotě- ● ●
 Beran - ● ● – ovce - ● ● – ovečka - ● ● ● – jehňátko - ● ● ●
 Kozel - ● ● – koza - ● ● – kozička - ● ● ● – kůzle - ● ● ●

Jaká zvířata můžeme vidět v ZOO? (děti vymýšlí)

Slon ● Žirafa - ● ● ● medvěd- ● ● vlk - ● vydra - ● ● andulka - ● ● ● ...

Jaké znáte druhy ryb?

Kapr - ● ● štika - ● ● lín - ● úhoř - ● ● mník - ●

○ **Rytmické hádanky**

Poznáte jaké zvířátko zahrají (dřívka)?

Žirafa nebo vydra? - ● ● Kocour nebo kůň? - ● Beran nebo štěňátko - ● ●

Štěňátko nebo kráva? - ● ● ● Kočka nebo pes? - ● ● medvěd nebo andulka - ●

● ● kočka nebo myška - ● ● (stejně) koza nebo ovce - ● ●

5.2 Příprava na evaluační šetření

Účastníci evaluace: pedagog a děti zúčastňující se programu (skupina 10 dětí ve věku 5-6 let), program rozvoje rytmického cítění.

Identifikace účelu, záměru a cílů evaluace: Od evaluace očekávám zjištění „dobrých“ částí, ale i nedostatků programu. Evaluaci provádím se záměrem tyto faktory odhalit a zaznamenat. Cílem je vyvodit pedagogická opatření a optimalizovat program.

Určení předmětů, oblastí evaluace: Budu evaluovat vytvořený program a také jeho vliv na rozvoj rytmického cítění u dítěte po dobu tří měsíců. Dále bude provedena sebereflexe.

Volba typu evaluace: Využijeme kombinaci evaluace procesu a evaluaci produktů (výstupů a dopadů)

Určení hodnot a kritérií kvality, standardů: Evaluace se bude řídit kritérii, která budou konkretizována pomocí indikátorů.

Určení principů spolehlivé evaluace: Při evaluaci budu dodržovat principy dobré evaluace korektnost, pečlivost, užitečnost, proveditelnost.

Výběr evaluátorů, evaluačního týmu: Evaluátor Milada Kokšteínová – tvůrce programu.

Alokace zdrojů: Časové, organizační zdroje budou zajištěny po domluvě s mateřskou školou. Materiální zdroje budou vlastní.

Určení potenciálních překážek a rizik: Neúplné zdroje informací. Jako prevenci budeme po celou dobu realizace používat záznamové archy a videonahrávky lekcí.

II) Plán realizace evaluace

Výběr výchozí obecné evaluační strategie: Z metodologického hlediska budu při sběru dat používat kvalitativní výzkum. Sběr dat uskutečním metodou

nestrukturovaného pozorování. Následnou analýzu a interpretaci budu provádět já, jako učitelka a autor vytvořeného programu.

Tvorba časového rozvrhu: Sběr dat a jejich komparace bude probíhat konstantně po celý průběh programu, vždy po ukončení výukového celku. Časová náročnost je předpokládána na cca 40 minut po každém ukončení celku.

Sběr dat a informací: Data budou shromažďována kvalitativním přístupem na základě nestrukturované pozorování. Vytvořím záznamový arch a dále sběr data vyhodnocení probíhá kvantitativním přístupem, kdy se vždy provede podrobný zápis pozorování s metodickými a teoretickými poznámkami a komentářem. Dále bude pozorování doplněno o videonahrávky. Škola má souhlas rodičů o focení a nahrávání dětí.

Organizace informací: Budou určeny významové kategorie, které budou kódovány. Na základě kategorií vytřídíme potřebné informace pro tvorbu evaluace.

Analýza dat: Shromážděná data zařadím do významových kategorií a porovnáám s vytvořenými kritérii. Každou významovou kategorií označím kódem, dále pak budu používat v textu pouze ten. Průběh úspěšnosti celků bude zachycen v grafech – kvantifikační zpracování a psaném textu.

Interpretace zjištění: Výsledná zjištění budou interpretována v evaluační zprávě, prezentované v bakalářské práci. Na základě evaluace bude vytvořen plán optimalizace programu.

III. Plán prezentace výsledků evaluace

Projektování a návrh závěrečné zprávy: Závěrečná zpráva evaluačního šetření bude mít písemnou podobu.

Deseminace zjištění prezentovaných v závěrečné zprávě: Zjištění budou prezentována v bakalářské práci. Budou sloužit pro osobní účely.

5. 3 Evaluační zpráva

Provedla: Milada Kokšteinová

Cíle evaluace: Cílem evaluačního šetření je zjištění průběhu vzdělávacího programu a jeho náročnosti. V případě nízké nebo moc vysoké náročnosti obsahu vzdělávacích aktivit, zajistit jeho optimalizaci pedagogickým opatřením.

5. 3. 1 Oblast 1 - Průběh vzdělávacího programu

Na základě úvodního nestrukturovaného pozorování jsem vytvořila kategorie, které jsem dále vyhodnotila dle zásad kvantitativního výzkumu pro lepší názornost dat při zpracování.

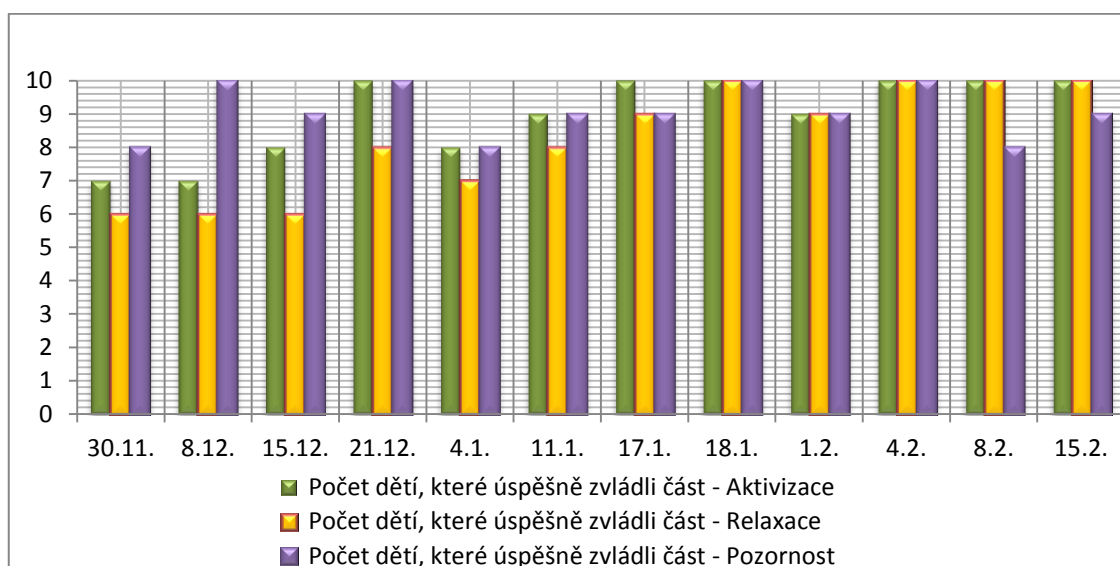

Kategorie – vzdělávací program – aktivita dětí v jednotlivých aktivitách

a. Kód aktivizace, relaxace, pozornost

Kladu důraz na počáteční aktivizaci každého dítěte tak, aby vnímalo reprodukovanou hudbu a dokázalo na ni správně zareagovat. Toho bylo docíleno písní na začátku každého bloku, kdy děti hrály pohybové hry *Štronzo*, *Akcentované rytmy písně*, *Rytmizace hrou na buben a hra na Ticho*. Na konci každého bloku byla zařazena relaxace, pro zklidnění tělesných a psychických funkcí a uvědomění si rytmů vlastního těla. Pozornost se odvíjela od motivace dětí plnit hry a rytmická cvičení a také od úrovně náročnosti daného programu.

Graf 1. Vývoj úspěšnosti v jednotlivých oblastech – aktivizace, relaxace, pozornost

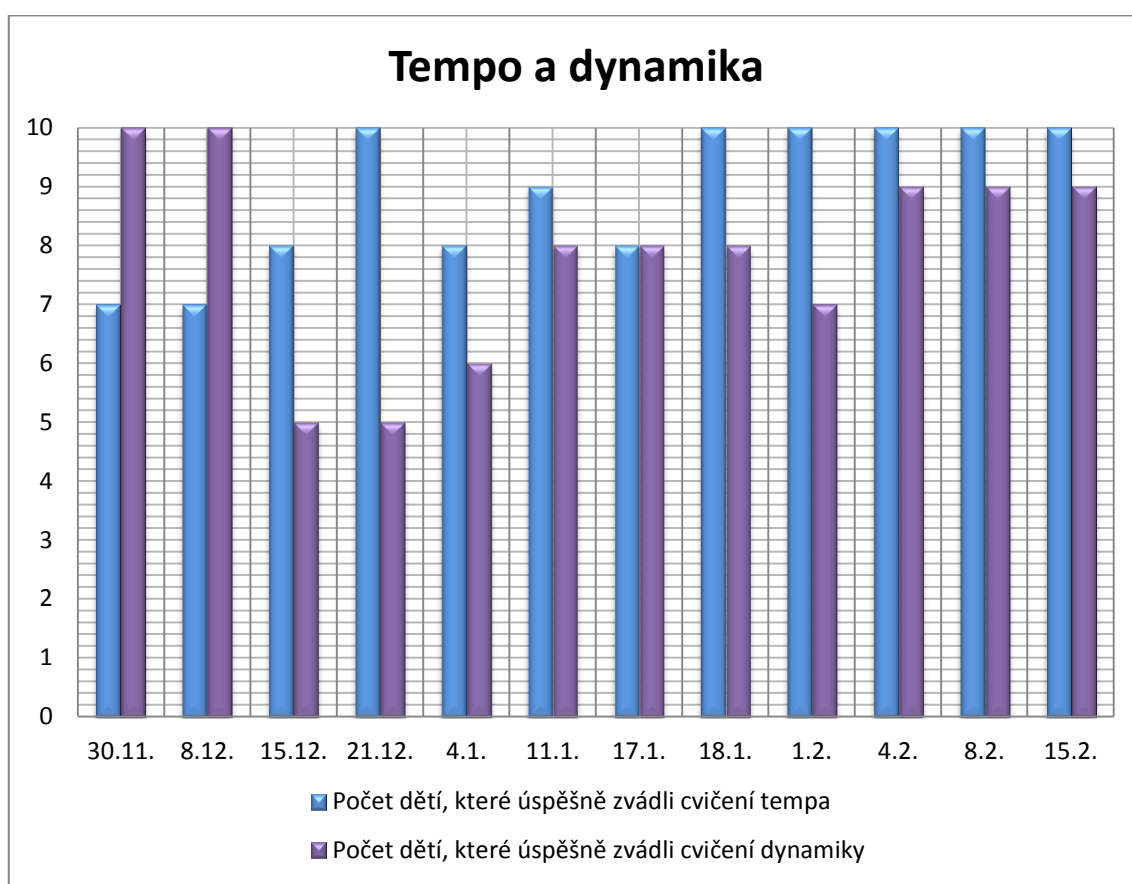

Zdroj: vlastní

b. Kód **hudebně vyjadřovací prostředky – tempo, dynamika**

Děti uměly dobře rozeznat ostře kontrastní tempa grave/presto, při méně kontrastních tempech jim diferenciaci dělala problémy. Dokázaly odlišit kontrastní dynamiku piano/forte. Při pravidelném procvičování zvládly všechny děti v posledním měsíci programu rozeznat tempa se 100% úspěšností. Dynamiku písňe správně určilo 90% dětí.

Graf 2. - Vývoj úspěšnosti v oblastech tempo, dynamika

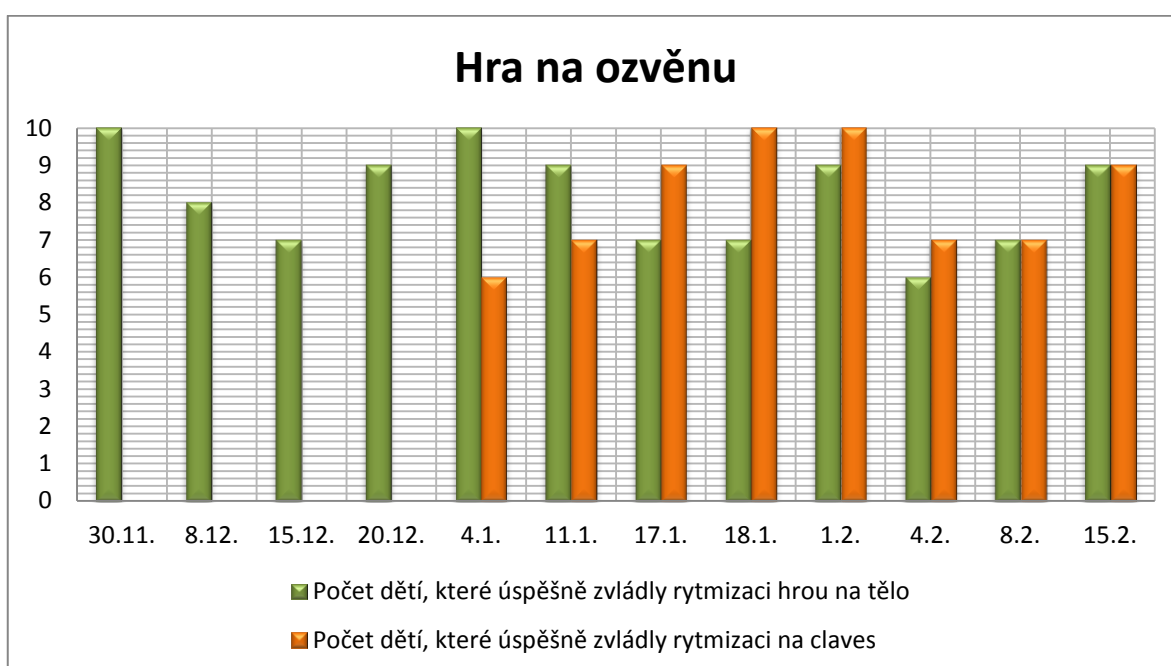

Zdroj: vlastní

c. kód rytmické cvičení – hra na ozvěnu

Hra na ozvěnu měla po celou dobu programu zásadní význam. Na grafu č. 2 je zaznamenána úspěšnost dětí při této hře. Jak je zde jasně znázorněno, vždy při zvýšení obtížnosti v první lekci je zde propad úspěšnosti, která však rovnoměrně stoupá v návaznosti na počtu opakování daného úkolu.

Graf 3. - Vývoj úspěšnosti v oblastech tempo, dynamika

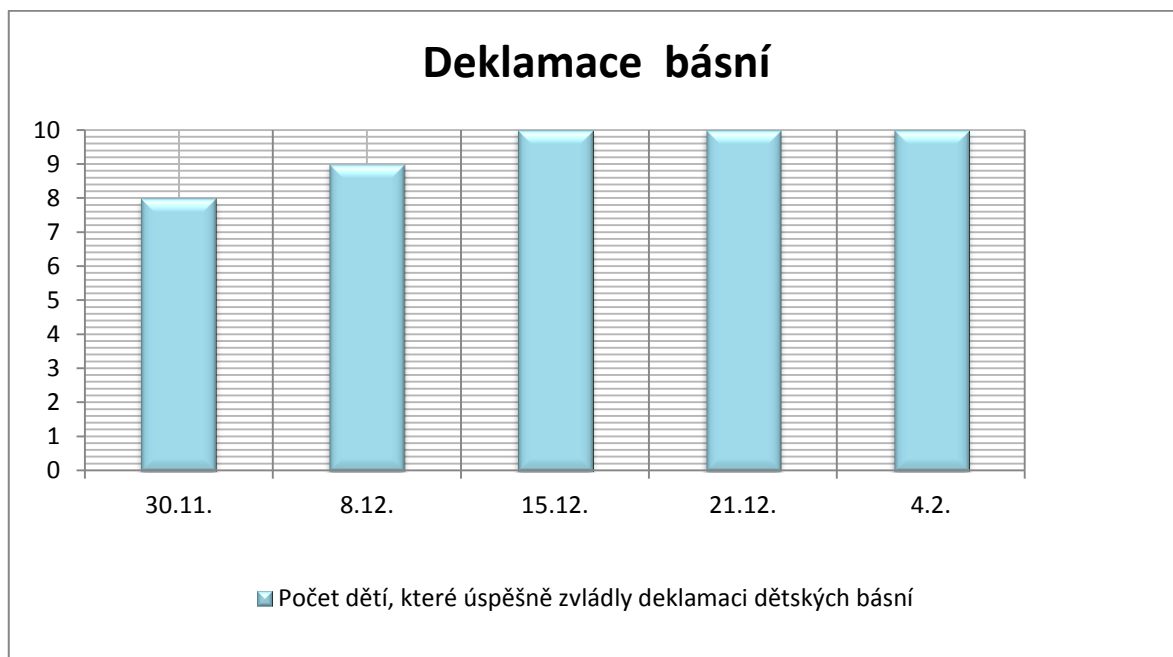

Zdroj: vlastní

d. kód rytmická cvičení – deklamace básní

Děti byly schopny opakovaně bezchybně deklamovat básně rytmickou hrou na tělo po vzoru učitelky.

Graf 4. - Vývoj úspěšnosti v oblasti deklamace básní

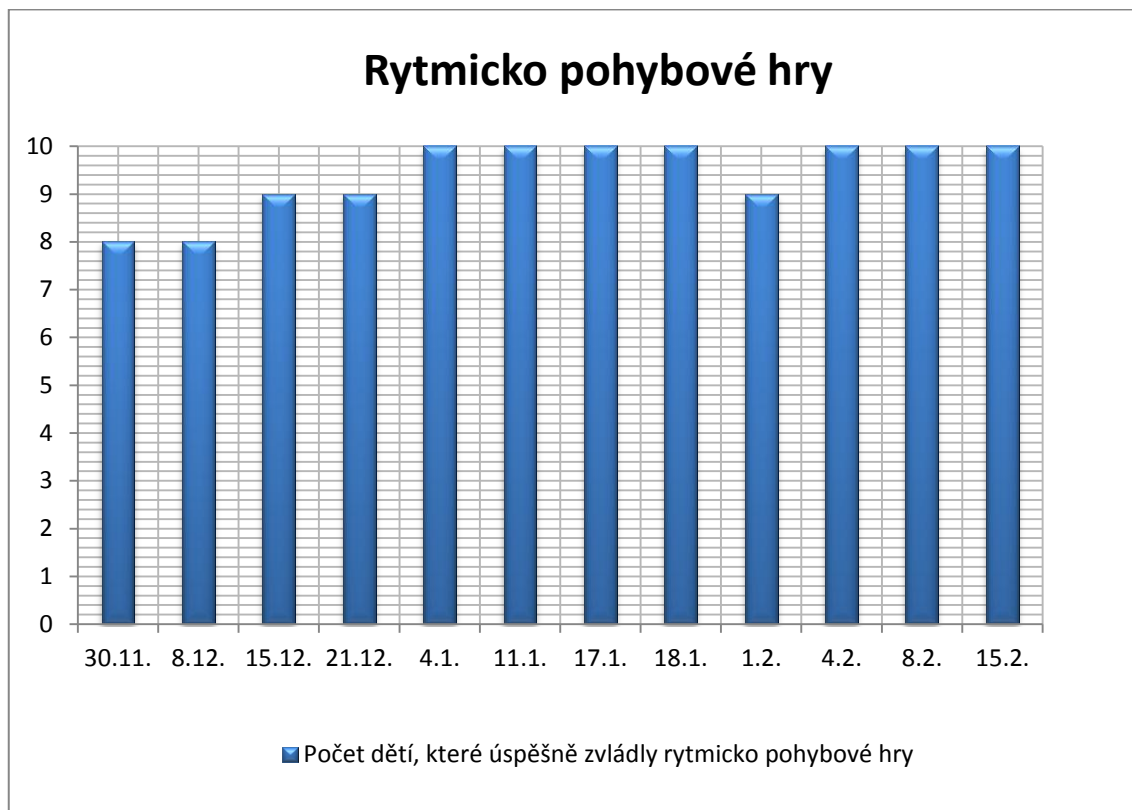

Zdroj: vlastní

e. kód rytmická cvičení – rytmicko pohybové hry

„Děti zvládly zcela správně reagovat na rytmus při hře. Důležitým hlediskem zde byla motivace, kdy děti byly 100% motivované hrou.“

Graf 5. - Vývoj úspěšnosti v rytmicko pohybových hrách

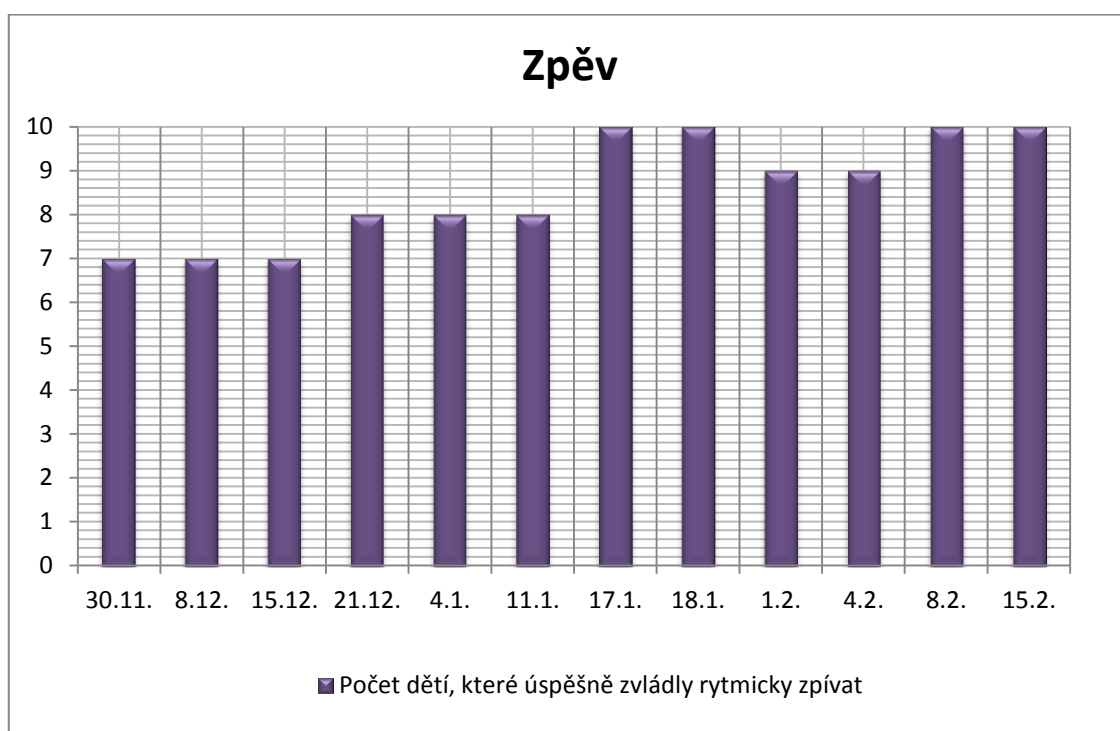

Zdroj: vlastní

f. kód – rytmičká cvičení – zpěv

Děti nedokázaly v písničkách správně rytmičky zpívat. Používaly v písničkách špatně nádechy, slova špatně dělily. Do programu byla zařazena dechová průprava, která zpěv dětem usnadňovala. V průběhu programu byl zaznamenán kladný vývoj. Děti se naučily správně nadechovat a dodržovat pomlky.

Graf 6. - Vývoj úspěšnosti v oblasti zpěv

Zdroj: vlastní

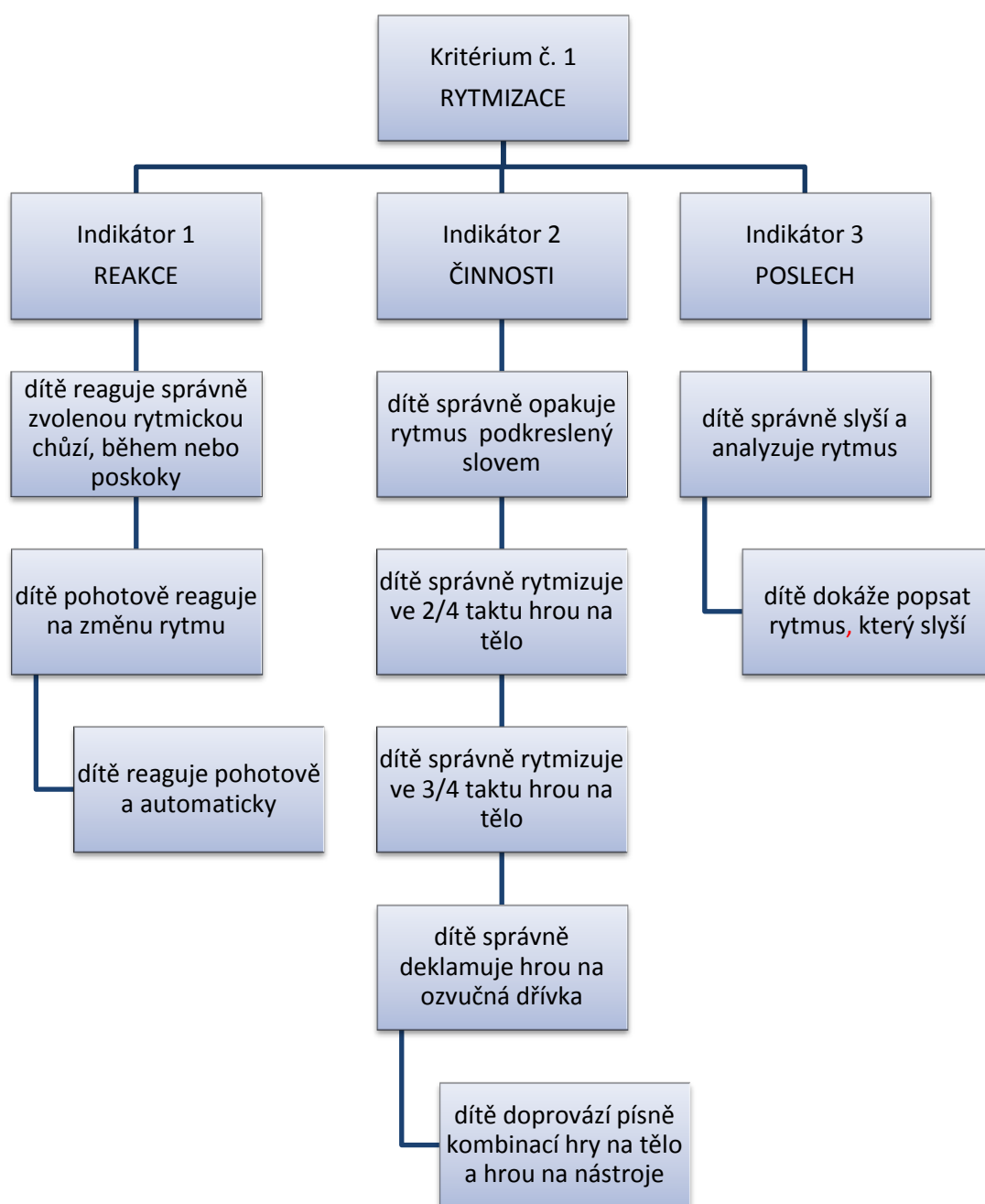
5. 3. 2 Oblast 2 - Program rozvoje rytmického cítění

Program byl evaluován za pomoci tří základních kritérií, které byly konkretizovány pomocí indikátorů úrovně.

Kritérium č. 1 Rytmizace

- Indikátor 1 – reakce
- Indikátor 2 – činnosti
- Indikátor 3 – poslech

Tabulka 1. – Členění kritéria RYTMIZACE

Hodnocení podle 1. Kritéria

Pět dětí z deseti na začátku programu reagovalo na rytmické pokyny, písničky a rytmizaci nepřesně. V průběhu programu se ale plynule zlepšovaly, naučily se reagovat pohotově a přesně. U dětí, které tuto dovednost zvládly již na počátku, jsme ji upevňovali, až zautomatizovali.

Indikátor č. 1

Program byl vyhovující. Navrhovala bych další průběžné procvičování.

Indikátor č. 2

Činnosti rytmické – Hra na ozvěnu – byly stoprocentně úspěšné při rytmizaci konkrétních slov. Při zvýšení obtížnosti na pouhé vytleskávání 2/4 rytmů se tyto činnosti jevily pro děti příliš abstraktní. Správně dokázaly zopakovat pouze velmi jednoduché rytmické útvary ve 2/4 a 3/4 taktu. Zvládly dvoutaktové motivy složené z půlových a čtvrt'ových not, třítaktové motivy složené z půlových not a pomlk. Obtíže nastaly v dvoutaktových motivech složených ze čtvrt'ových not a pomlk.

Program měl v tomto indikátoru rezervy. Pro optimalizaci programu bych navrhla postupovat ve zvýšení obtížností pomaleji. Hru na ozvěnu zařazovat častěji několikrát do týdne v kratších časových intervalech. Využívat situačních možností a zařazovat ji jako součást kdykoli během dne. Upřednostňovat především hru na tělo. Neuplývat pouze na tleskání ale využívat i pleskání, dupání, luskání prsty. Využívat pouze levou nebo pravou ruku či nohu. Tak se stane hra pro děti zajímavější a budou lépe motivovány.

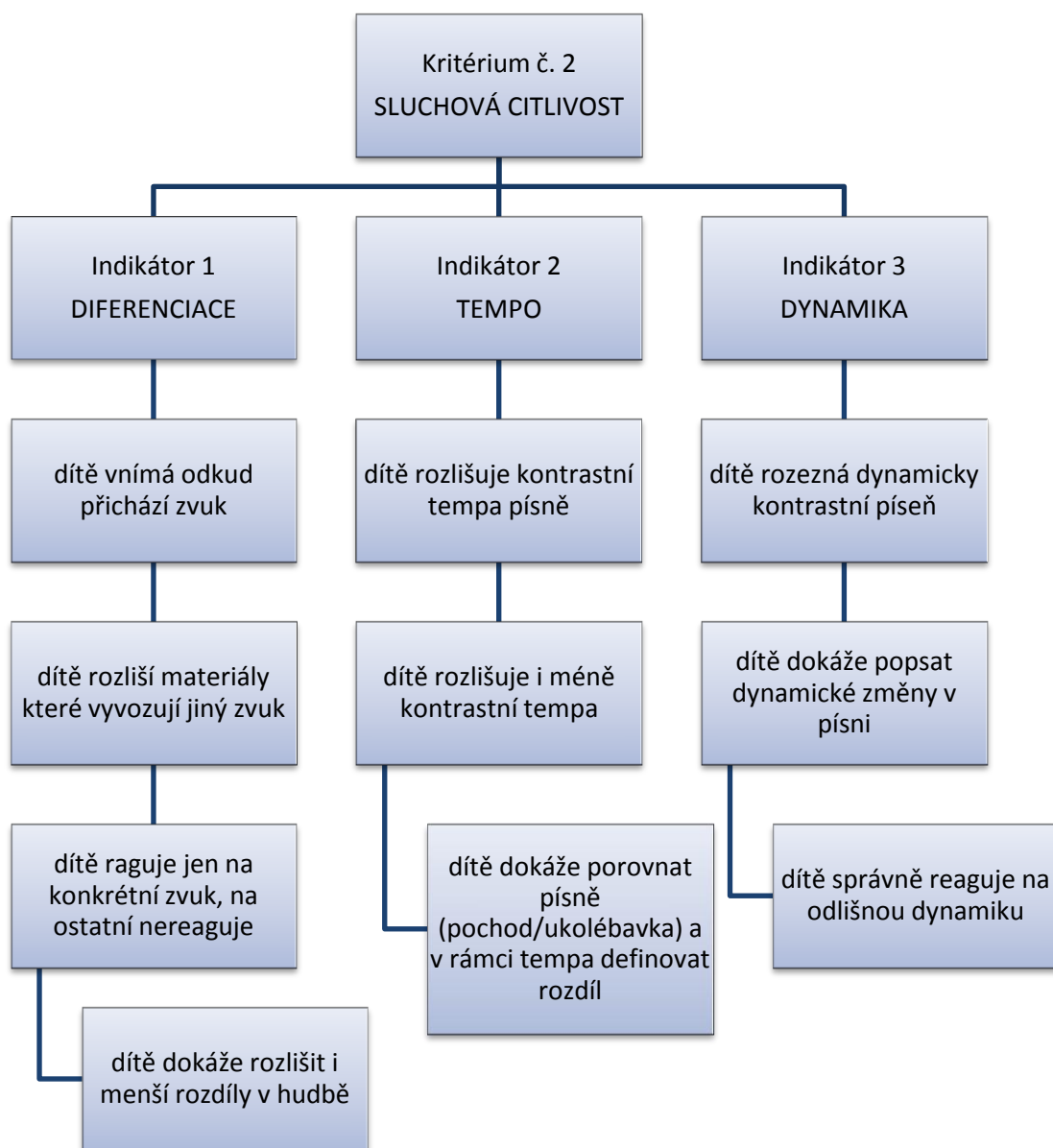
Indikátor č. 3

Děti dokázaly pozorně vyslechnout píseň a popsat ji. (píseň je veselá/smutná, do skoku/ ke spánku nebo pomalá/rychlá, hlasitá/tichá).

Jako dostačující optimalizaci považuji častější zařazení poslechu písní v průběhu týdne. Mohl by být zařazen ráno, při komunitním kruhu, stejně vhodný se jeví i před uložením k odpočinku.

Kritérium č. 2 Sluchová citlivost

Tabulka 2. – Členění kritéria SLUCHOVÁ CITLIVOST

Hodnocení podle 2. kritéria

Indikátor č. 1

Děti od začátku programu správně diferenciovaly různé zvuky. Díky programu si zvýšily dovednost vnímat i menší rozdíly a jejich sluchové schopnosti se zlepšily. Program byl vyvážený a vyhovující.

Indikátor č. 2

Rozvoj vnímání tempa se znatelně vylepšil. Zaznamenala jsem v průběhu programu velké zlepšení u všech dětí.

Nebyly zaznamenány nedostatky. Pro upevnění dovednosti navrhuji další procvičování ve stejné četnosti jako doposud.

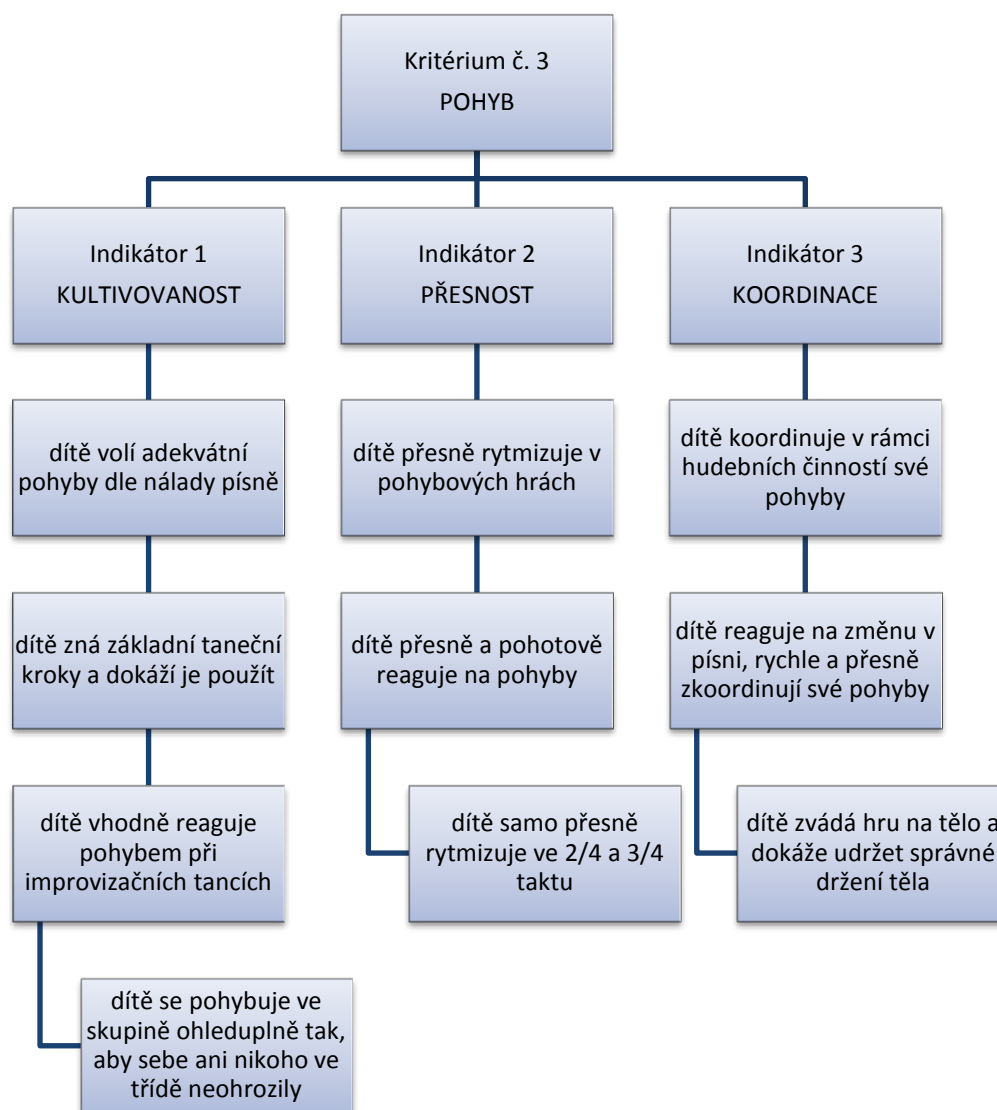
Indikátor č. 3

Rozlišení dynamiky písně dětem činilo potíže. Děti měly za úkol reagovat na změnu dynamiky domluveným gestem nebo změnu promítnout v pohybu improvizací. Zkoušely také své hlasové schopnosti, mluvit či zpívat velmi hlasitě či zcela tiše nebo na jednom zpívaném tónu změnit v průběhu dynamiku. Během programu se úroveň zvládnutí této dovednosti zlepšovala, avšak nedosáhla uspokojující úrovně.

Doporučuji začít od rozlišování úplných dynamických extrémů v písni a pokračovat plynule dle potřeb dětí, aby všechny děti úroveň obtížnosti zvládly a byla dostatečně fixována.

Kritérium č. 3 Pohyb

Tabulka 3. – Členění kritéria POHYB

Indikátor č. 1

U hlediska kultivovanosti pohybu v písni hrál velkou roli fakt, že osm dětí z deseti navštěvuje taneční kroužek. Jejich úroveň byla vysoká. Program byl vyhovující

Indikátorč.2

Přesnost pohybu u pohybových her byla také vysoká. Děti byly dobře motivované výběrem pohádkových písní, pohybová rytmizace je bavila a podávaly výborné výkony. Program byl vyhovující. Navrhují v těchto hrách pokračovat.

Indikátorč.3

Koordinace pohybu byla také na dobré úrovni. Děti zvládaly rychle přesně reagovat a přizpůsobovat se písni. Menší nedostatky byly v držení těla při hudebních činnostech. V průběhu programu nedostatky vymizely. Program byl vyhovující. Doporučuji soustředit pozornost na držení těla i při ostatních aktivitách dětí ve školce.

5. 3. 3 Oblast 3 - Návrh opatření pro optimalizaci programu

Program rozvoje rytmického cítění byl podle výsledků pozorování vyvážený. Obsahoval nejdůležitější složky v rozvoji rytmického cítění se zvyšující se obtížností. U dětí, které absolvovaly tento program, byl zaznamenán nárůst dovedností v těchto oblastech. Nejsilnější složkou byly rytmické pohybové hry, ve kterých 10 dětí z 10 bylo úspěšných. Nejslabší složkou byly podpůrné dovednosti dynamika a zpěv, které se spolupodílí na rozvoji RC.

Návrh na optimalizaci:

- častější frekvence u všech složek programu
- důsledné vedení při zpěvu a rytmizaci – učení správným návykům (držení těla, uchopení nástrojů)

Při učení a fixaci správného držení těla jdeme dětem především přirozeným příkladem. Je třeba často cca (5minut) střídat aktivity pohybové a sedavé. Jinak děti zbytečně neopravujeme, ony samy zjišťují, jaké pozice při hudebních aktivitách jsou pro ně nejlepší. Při uchopení nástrojů od prvního okamžiku dbáme na správné držení. Je dobré děti nechat vyzkoušet i špatné, aby slyšely, jak nástroj zní, a porovnat rozdíly. Na správné návyky můžeme upozornit i gestem, děti hned reagují.

- zařazování hry na ozvěnu již ve věku od 4 let a pravidelná rytmická průprava
- každodenní zpěv jednoduchých písní v mateřské škole
- poslech písní 2x týdně a jeho krátký rozbor, protože je důležité vědět, co slyším a co slyší ostatní – porovnání dojmů
- u hudebně vyjadřovacího prostředku – dynamika zpomalit tempo nárůstu obtížnosti, dostatečně fixovat

5. 3. 4 Oblast 4 - Sebereflexe

V první části sebereflexe jsem za pomoci tabulky Z. Bečvářové⁵⁸ hodnotila a) přístup k dětem, b) pedagogický styl, c) profesionální dovednosti.

Na co se musím zaměřit a zdokonalovat:

Ad a) **Přístup k dětem** – V oceňování dětí vidím rezervy hlavně v mém slovníku. Aby ocenění nebyla stále stejně formulovaná, měla bych rozvíjet svou slovní zásobu. Ocenění musí být také řečena ve správnou chvíli, vždy se nepodaří vše zaznamenat a okamžitě na to reagovat. Dále vidím rezervy v organizaci. Je lepší si toho pro děti připravit méně, (popř. mít něco v rezervě) než chtít stihnout co nejvíce aktivit. Předejde se spěchu, tlaku na děti a zbytečnému organizování. Při tvoření pravidel bych měla dbát na větší důslednost dodržování.

Ad b) **Pedagogický styl** – V důsledku množství dětí ve třídě občas nezvládnou odpověď dostatečně dobře na otázku dítěte. Zařadila bych do svého režimu dne v mateřské škole čas pro otázky dětí.

Ad c) **Profesionální dovednosti** – Diagnostiku a sebereflexi provádím poprvé. Proto vím, že je třeba sbírat zkušenosti v této nelehké oblasti, aby jakákoli diagnostika, hodnocení, evaluace byla kvalitní. Existuje velké množství publikací, které se těmito tématy zabývají a je třeba je mít prostudované a rozumět jejich obsahu. V této oblasti se musím zdokonalit jak v teoretické stránce tak praktické.

---

⁵⁸ . BEČVÁŘOVÁ, Zuzana. *Kvalita, strategie a efektivita v řízení mateřské školy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 171 s. ISBN 978-807-3672-218.

Odpověď	Ano (daří se bez problémů)	Spíše ano (snažím se, ale ne vždy se daří)	Spíše ne (podaří se spíše občas)	Ne (nedaří se, mám problémy)
Počet bodů	1	2	3	4
Kritéria a ukazatelé				Hodnocení
PŘÍSTUP K DĚTEM				
Uvědomuji si, že každé dítě je jiné				1
Jednám s dětmi tak, že přihlížím k jejich individuálním potřebám (k předpokladům a možnostem, k osobnímu tempu, zájmům)				1
Dětem dostatečně naslouchám a snažím se jim rozumět				1
K dětem jsem vlídná a laskavá				1
Jsem na děti přiměřeně náročná, dbám, aby ve svém rozvoji i učení postupovaly dopředu				1
Děti dostatečně oceňuji (nejen úspěch ale i úsilí)				2
Na děti nespěchám, nechávám je dokončovat činnost				2
Nezasahuji zbytečně do činností dětí				2
Žádnému dítěti neposkytuji zvláštní výhody, jsem k nim stejně pozorná				2
Jsem k dětem spravedlivá, jednám s nimi citlivě				1
Dávám dětem možnost vyjádřit vlastní názor či úsudek				1
Děti zbytečně neorganizuji a nenapomínám				2
Vedu děti k tomu, aby se dokázaly dohodnout a dobře spolu vycházely				1
Všímám si vzájemných sympatií dětí i dětských přátelství, podporuji je a přihlížím k nim				1
Všímám si neshod mezi dětmi, nevhodné chování či komunikaci mezi dětmi nepřehlížím				1
Nenuťím děti komunikovat, když se ostýchají				1
Sleduji, jak děti prospívají a jaké dělají pokroky				1
Nesrovnávám děti v jejich výkonech, nepodporuji mezi nimi nezdravou soutěživost				1
Vytvářím spolu s dětmi pravidla, jak se chovat				2
Dbám na dodržování těchto pravidel				2
PEDAGOGICKÝ STYL				
Dávám dětem možnost navrhovat aktivity a činnosti, o které mají zájem, a spolurozhodovat o tom, co se bude dělat				1
Dávám přednost tomu, aby si děti vše prožily, osahaly a vyzkoušely				1
Podporuji představivost a fantazii dětí				1
Postupuji tak, abych v dětech vzbuzovala radost a uspokojení z prožitého a poznaného				1
Na otázky dětí odpovídám dostatečně a pravdivě				2
Všímám si aktuálních potřeb dětí a reaguji na ně (ztráta zájmu o činnost, únava, potřeba pohybu, potřeba něco sdělit.)				2
PROFESIONÁLNÍ DOVEDNOSTI SOUVISEJÍCÍ S PEDAGOGICKÝM PROCESEM				
Ovládám oborové didaktiky a využívám jich (uplatňuji didaktické prvky odpovídající věku a individualitě dětí)				2
Pracuji s ohledem k přirozenému vývoji, psychickým i fyzickým možnostem a potřebám dětí od věku 3 do 6 let				1
Provádím hodnotící a evaluační činnosti				1
Jsem schopna reflexe i sebereflexe				2
Provádím diagnostické činnosti, sleduji individuální rozvoj a učení dětí a podle toho postupuji v jejich vzdělávání				2

V rozvoji rytmického cítění jsem dosáhla cílů, které byly popsány výše. Pro příště bych si nechala určitý čas před realizací programu na seznámení s dětmi a diagnostiku. Následně bych koncipovala program tak, aby odpovídal co nejvíce jejich dosavadním zkušenostem s hudbou, rytmikou, ale i s jejich zájmy. Program by obsahoval buď méně prvků, nebo by musel být procvičován více než jednou za týden, Na jednotlivé aktivity bych realizovala v delším časovém období. Tempo zvyšující se náročnosti bych zpomalila. Příště bych během tří měsíců použila 2/3 tohoto programu.

ZÁVĚR

Rozvoj rytmického cítění je proces složitý a dlouhodobý. Již od prenatálního období dítě vnímá zvuky a rytmy. Provází ho celým dětstvím a následně životem. My, pedagogové v mateřské škole, bychom měli zcela přirozeně a nenásilně na tento vklad navázat a systematicky dítě rozvíjet ve všech hudebních schopnostech. Děti předškolního věku se dokáží naučit velkému množství nových dovedností, pokud je zprostředkujeme jim zcela nepřirozenější formou učení – hrou.

V práci jsem se zabývala konkrétně rozvojem rytmického cítění. Protože je člověk bytost bio-psycho-sociální, i já jsem na problematiku rytmu nahlížela z těchto stránek. Upozornila jsem na skutečnost stále přítomného rytmu v našem organismu, psychice a jeho provázaností s časem. Navázala jsem důležitostí hudby a ve společnosti a její stmelovací funkcí. Nelze tedy opomenout historii, kdy právě rytmus byl složkou, která dokázala provázat členy pravěkého kmenu. Byl ale také složkou diferenciací. Můžeme říci, co jednotlivá kultura, to specifické rytmy. V další části jsem poukázala na vývoj rytmického cítění a hudebních schopností ve specifickém období předškolního věku dítěte. Na základě těchto informací jsem nastínila možný rozvoj rytmického cítění za pomoci různých prostředků, jako je řeč, pohyb, Orffův rytmický instrumentář. Důležitou složkou mé práce je také evaluační proces. Obsáhla jsem proto v práci důležité zásady, kterými by se měl pedagog při evaluaci řídit.

V praktické části jsem vytvořila tříměsíční program rozvoje rytmického cítění, který jsem realizovala v mateřské škole. Uvědomila jsem si, jak důležité je dětem nechat prostor pro vlastní vyjádření hudby. V malé skupině 10 dětí, jsem měla 10 osobností, které potřebují individuální tempo. Ač je některé z dětí nadáno hudebně více či méně, zásadní pro mne bylo, aby každé dítě zažilo radost, radost ze svého pokroku, radost z toho, že tu jsme a společně si hrajeme, zpíváme, rytmizujeme. Právě radost z činnosti se v mém programu stala největším motivačním činitelem dětí.

Dále jsem program a rozvoj dětí podrobila evaluačnímu šetření. Výsledkem bylo jasné sdělení – pokud se s dětmi cíleně pracuje, vykazují v oblasti výrazné rozvojové pokroky. Osobním výsledkem pro mne je, že výsledky dětí v žádném případě neporovnávám mezi sebou, ale naopak, přistupuji k nim jednotlivě. Děti nemusí

vykazovat všechny výborné výsledky. Při zaměření na konkrétní osobu zjistíme, jak ohromné pokroky udělalo dítě, kolik úsilí tomu vynaložilo a jak dokáže být samo se sebou spokojené, vyvarujeme-li se srovnávání s ostatními.

V sebereflexi jsem si uvědomila paradox, jak snadné je pro nás hodnotit ostatní a jak velmi těžké je hodnotit objektivně samu sebe. Je to pro mne výzva do dalších let, tuto dovednost v sobě prohloubit.

Verba docent, exempla trahunt – Slova učí, příklady táhnou. Rytmus je ve veškerém dění – v nás, i kolem nás. Pokud se ho naučíme vnímat, respektovat, a být s ním v souznění, budeme harmonickými osobnostmi. Chceme-li od dětí, aby se jimi staly, musíme jim jít příkladem a otevřít cestu k poznání.

SEZNAM POUŽITÉ A CITOVANÉ LITERATURY

- [1] BEČVÁŘOVÁ, Zuzana. *Kvalita, strategie a efektivita v řízení mateřské školy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 171 s. ISBN 978-807-3672-218.
- [2] GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Hradec Králové: Tandem, 2003, 52 s. Hudba v současné škole. ISBN 978-80-7315-185-0.
- [3] HRUBÍN, František a Alena TICHÁ. *Říkejte si se mnou: zpěvník s návody na hry pro děti*. Vyd. 1. Ilustrace Jiří Trnka. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1953, 150 s. ISBN Říkejte si se mnou.
- [4] JANOVSká, Olga, Ota JANEČEK a Ilja HURNÍK. *Malým zpěvákům: Zpěvník pro mateřské školy: Odborná příručka pro stř. pedagogické školy a pro učitelky mateřských škol*. SPN, 1988.
- [5] Srov. HURNÍK, Ilja a Petr EBEN. *Česká Orffova škola: I. Začátky*. Praha: Edition Supraphon, 1969.
- [6] *Já písnička: zpěvník pro žáky základních škol*. Cheb: Music Cheb, c1995, 267 s. ISMN M 706517-7.0.
- [7] JENČKOVÁ, Eva. *Hudební žerty s Mikulášem a čerty*. 1. vyd. Hradec Králové: Tandem, 2003, 52 s. Hudba v současné škole. ISBN 80-903-1150-4.
- [8] JENČKOVÁ, Eva. *Hudební žerty s Mikulášem a čerty*. 2. vyd. Hradec Králové: Tandem, 2003, 52 s. Hudba v současné škole. ISBN 80-903-1151-2.
- [9] JENČKOVÁ, Eva. *Štědrý večer nastal* 1. vyd. Hradec Králové: Tandem, 2012, 52 s. Hudba v současné škole. ISBN 978-80-86901-13-8.
- [10] JURKOVIČ, Pavel. *Od výkřiku k písničce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, 135 s. ISBN 978-807-3677-503. str. 26.
- [11] LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební činnosti pro předškolní vzdělávání*. Praha: Raabe, c2006, 165 s. ISBN 80-863-0726-3. str. 77.
- [12] MAREK, Vlastimil. *Tajné dějiny hudby: zvuk a ticho jako stav vědomí*. Praha: Eminent, c2000, 214 s. ISBN 80-728-1037-5. str. 136.
- [13] NAVRÁTIL, Miloš. *Dějiny hudby: přehled evropských dějin hudby*. [2. vyd., upr. a dopl.]. Olomouc: Votobia, 2003, 367 s. ISBN 80-722-0143-3.
- [14] NOVOTNÝ, Ivan a Michal HRUŠKA. *Biologie člověka: [pro gymnázia]*. 4., rozš. a upr. vyd. Praha: Fortuna, 2007, 239 s. ISBN 978-80-7373-007-9.

- [15] SEBEROVÁ, Alena a Martin MALČÍK. *Autoevaluace školy - od teorie k praxi a výzkumu*. Vyd. 1. V Ostravě: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2009, 133 s. ISBN 978-807-3687-595. str. 23.
- [16] SEDLÁK, František. *Hudební vývoj dítěte*. Praha: Supraphon, 1974.
- [17] SEDLÁK, František. *Psychologie hudebních schopností a dovedností: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. 1. vyd. Praha: Supraphon, 1989, 258 p. Učebnice pro vysoké školy. ISBN 80-705-8073-9.
- [18] SEDLÁK, František. *Základy hudební psychologie: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. Učebnice pro vysoké školy. ISBN 80-042-0587-9.
- [19] SLAVÍK, Jan. *Hodnocení v současné škole: východiska a nové metody pro praxi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 190 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8262-9. str. 23.
- [20] SMOLKA, Jaroslav. *Dějiny hudby*. Vyd. 1. Brno: Togga, 2001, 657 s. ISBN 80-902-9120-1.
- [21] SMOLÍKOVÁ, Kateřina. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2004, 48 s. ISBN 80-870-0000-5.
- [22] SOKOL, Jan. *Čas a rytmus*. 2., rozš. vyd. Praha: Oikoymenth, 2004, 332 s. Oikúmené, sv. 103. ISBN 80-729-8123-4. str. 255
- [23] ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2011, 246 s. ISBN 978-80-7367-928-6., str. 41.
- [24] ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk a Alena TICHÁ. *Hrajeme si s písničkou: zpěvník s návody na hry pro děti*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, 150 s. ISBN 978-80-262-0097-0.
- [25] TICHÁ, Alena. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009, 148 s. ISBN 978-80-7367-562-2.
- [26] TICHÁ, Alena a Milena RAKOVÁ. *Zpíváme a hrajeme si s nejmenšími: od narození do 8 let*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 166 s. ISBN 978-807-3671-006.
- [27] VYSLOUŽIL, Jiří. *Hudební slovník pro každého*. 1. vyd. Vizovice: Lipa--A.J. Rychlík, 1995-1998, 2 v. ISBN 80860932392. str. 254.

- [28] ZEZULA, Jiří, Libuše KURKOVÁ a Jan BUDÍK. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha, 1987, 392 s. Učebnice pro střední školy, 15-08-15/1.
- [29] ŽÁČEK, Jiří, Stanislav DUDA a Pavel JURKOVÍČ. *Zpívání za školou*. Ostrava: STŘEDOEVROPSKÉ NAKLADATELSTVÍ s. r. o., 1996. ISBN 80-86004-22-8.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I. – notový zápis písně Proměny čertovy duše

Příloha II. – Orffův instrumentář

Příloha III. – Fotografie – rytmické cvičení

Příloha IV. – Fotografie – hra „štronzo“

Příloha V. – Fotografie – skupina

Příloha VI. – Videoukázka programu – CD

PŘÍLOHY

Příloha I.

PROMĚNY ČERTOVOY DUŠE KDYŽ MÁ ČERT SMUTEK

Marek Eben,
Eva Jenčková

Marek Eben

Mezzosoprano
Když má čert smu - tek, když má čert stesk,

Mzs. ⁵
tak ne - chce ble, ble - ble, ble, ble - ble, ble,

Mzs. ⁹
tak ne - chce ble, ble, ble dě - la - ti dnes.

Mzs. ¹³
Když má čert ra - dost když ne - smu - tní,

Mzs. ¹⁷
tak dě - lá ble, ble - ble, ble, ble - ble, ble,

Mzs. ²¹
tak dě - lá ble, ble ble svel - kou chu - tí.

Příloha II

Chřestítko: Duté těleso obsahující drobný sypký materiál, který vydává při úhozu „chřestivý“ Každé dítě si ho může samo vyrobit, proto ho můžeme značně ve škole využívat

Claves: Pár dřívěk vyrobených z dobře znějícího dřeva. Při úchopu by měly konce zůstat volné. Obecně platí, čím méně se dřívěk dotýkáme, tím lépe znějí. Stačí proto držet hůlky pouze ukazováčkem a palcem

Prstové činelky: Nasazujeme na ukazováček a prostředníček jedné ruky. Zvuk vyvodíme ťukáním o sebe. Tato hra je velmi vhodná při pohybu, zvláště pak tanečním.

Tamburína: Bubínky s jednou kůží, jež je napínána přes lub. Do lubu jsou zasazeny ozvučné talířky. Tamburínu držíme v levé ruce v oblasti pasu nebo ve vysoké poloze v oblasti očí. Úhozy provádíme u kraje rámu. Je možno ji držet pouze v jedné ruce a potřásat s ní.

Bubínky: Bubínky s dvojitou kůží. Jsou umístěny na stojánku, plochou přikloněnou k tělu. Bubnujeme dřevěnými paličkami.⁵⁹

---

⁵⁹ Srov. HURNÍK, Ilja a Petr EBEN. *Česká Orffova škola: I. Začátky*. Praha: Edition Supraphon, 1969.

Příloha III.

Příloha IV.

Příloha V.

